

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
PRIIT RIKAMÄE
της 23ης Μαρτίου 2023¹

Υπόθεση C-209/22

**Ποινική διαδικασία
παρισταμένης της
Rayonna prokuratura Lovech, ΤΟ Lukovit**

[αίτηση του Rayonen sad Lukovit
(περιφερειακού δικαστηρίου του Lukovit, Βουλγαρία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαστική συνεργασία σε ποινικές υποθέσεις – Δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών – Οδηγία 2012/13/ΕΕ – Δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας – Οδηγία 2013/48/ΕΕ – Προ της ασκήσεως ποινικής δίωξης διαδικασία – Καταναγκαστικό μέτρο σωματικής έρευνας και κατάσχεσης – Εθνική νομοθεσία μη διέπущα την έννοια του υπόπτου – Άρθρα 47 και 48 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης – Αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης των υπόπτων και των κατηγορουμένων κατά τον δικαστικό έλεγχο των σχετικών με τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων μέτρων»

I. Εισαγωγή

1. Η υπό κρίση αίτηση προδικαστικής αποφάσεως την οποία υπέβαλε το Rayonen sad Lukovit (περιφερειακό δικαστήριο του Lukovit, Βουλγαρία) δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ αφορά την ερμηνεία της οδηγίας 2012/13/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2012, σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών², της οδηγίας 2013/48/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2013, σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, καθώς και σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας του και με το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και με προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας³, και την ερμηνεία των άρθρων 47 και 48 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης), καθώς και των αρχών της νομιμότητας και της αποτελεσματικότητας.

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

² ΕΕ 2012, L 142, σ. 1.

³ ΕΕ 2013, L 294, σ. 1.

2. Η υπό κρίση αίτηση υποβλήθηκε στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας κατά του ΑΒ για κατοχή παράνομων ουσιών. Το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, διευκρινίσεις σχετικά με την προστασία, όσον αφορά το δικαίωμα ενημέρωσης και την πρόσβαση σε δικηγόρο, που προβλέπουν οι οδηγίες 2012/13 και 2013/48, της οποίας πρέπει να απολαύει πρόσωπο το οποίο, κατά το προκαταρκτικό στάδιο της ποινικής διαδικασίας, υποβάλλεται σε σωματική έρευνα και κατάσχεση αγαθών που έχει στην κατοχή του. Το αιτούν δικαστήριο ζητεί επίσης να διευκρινιστεί η έκταση του προβλεπόμενου από το δίκαιο της Ένωσης δικαστικού ελέγχου των μέτρων καταναγκασμού που επιβάλλονται για τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων. Επομένως, η υπό κρίση υπόθεση εγείρει ευαίσθητα ζητήματα σχετικά με την προάσπιση των δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορουμένων στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών επί των οποίων το Δικαστήριο θα πρέπει να αποφανθεί με γνώμονα τη συνεπή εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης καθώς και την αποτελεσματική προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης.

II. Το νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

1. Η οδηγία 2012/13

3. Υπό τον τίτλο «Πεδίο εφαρμογής», το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 2012/13 προβλέπει τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται από τη στιγμή που ένα πρόσωπο ενημερώνεται από τις αρμόδιες αρχές κράτους μέλους, ότι θεωρείται ύποπτο ή κατηγορείται για την τέλεση αξιόποινης πράξης μέχρι την ολοκλήρωση της διαδικασίας, ήτοι τον τελικό προσδιορισμό του εάν ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος έχει τελέσει την αξιόποινη πράξη, συμπεριλαμβανομένης, κατά περίπτωση, της επιμέτρησης της ποινής και της εκδίκασης τυχόν προσφυγής.»

4. Το άρθρο 3 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με τα δικαιώματα», ορίζει τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν την άμεση ενημέρωση του υπόπτου ή κατηγορούμενου όσον αφορά τουλάχιστον τα ακόλουθα δικονομικά δικαιώματα, όπως ισχύουν δυνάμει του εθνικού τους δικαίου, προκειμένου να διασφαλίσουν την αποτελεσματική άσκησή τους:

- α) το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο·
- β) τυχόν δικαίωμα παροχής νομικών συμβουλών δωρεάν και τις σχετικές προϋποθέσεις τέτοιας παροχής νομικών συμβουλών·
- γ) το δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με την ποινική κατηγορία σύμφωνα με το άρθρο 6·
- δ) το δικαίωμα διερμηνείας και μετάφρασης·
- ε) το δικαίωμα σιωπής.

2. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι η ενημέρωση σύμφωνα με την παράγραφο 1 παρέχεται σε απλή και κατανοητή γλώσσα, προφορικώς ή εγγράφως, λαμβανομένων υπόψη των ειδικών αναγκών των υπόπτων ή κατηγορουμένων που είναι ευάλωτα πρόσωπα.»

5. Το άρθρο 8 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο φέρει τον τίτλο «Επαλήθευση και ένδικα μέσα», προβλέπει τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι, όταν παρέχονται πληροφορίες στον ύποπτο ή κατηγορούμενο σύμφωνα με τα άρθρα 3 έως 6, αυτό καταγράφεται σύμφωνα με τη διαδικασία καταγραφής που προβλέπεται από το δίκαιο του οικείου κράτους μέλους.

2. Τα κράτη μέλη διασφαλίζουν ότι ο ύποπτος ή κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του έχει το δικαίωμα προσφυγής, σύμφωνα με τις προβλεπόμενες στο εθνικό δίκαιο διαδικασίες, κατά της ενδεχόμενης παράλειψης ή άρνησης της αρμόδιας αρχής να παράσχει τις πληροφορίες σύμφωνα με την παρούσα οδηγία.»

2. Η οδηγία 2013/48

6. Το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 2013/48 έχει ως εξής:

«Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται σε υπόπτους ή σε κατηγορουμένους στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας από τη στιγμή που λαμβάνουν γνώση από τις αρμόδιες αρχές κράτους μέλους, μέσω επίσημης ειδοποίησης ή με άλλο τρόπο, ότι θεωρούνται ύποπτοι ή κατηγορούνται για την τέλεση αξιόποινης πράξης, ασχέτως αν έχουν στερηθεί την ελευθερία τους. Εφαρμόζεται μέχρι την ολοκλήρωση της διαδικασίας, ήτοι μέχρις ότου κριθεί οριστικά αν ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος τέλεσε την αξιόποινη πράξη, συμπεριλαμβανομένης, κατά περίπτωση, της επιμέτρησης της ποινής και της εκδίκασης τυχόν προσφυγής.»

7. Το άρθρο 3 της εν λόγω οδηγίας ορίζει τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν το δικαίωμα των υπόπτων και κατηγορουμένων να έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο εντός προθεσμίας και κατά τρόπο που να επιτρέπει στους ενδιαφερομένους να ασκούν τα δικαιώματα υπεράσπισής τους πρακτικά και αποτελεσματικά.

2. Οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση. Σε κάθε περίπτωση, οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο από οποιαδήποτε από τις ακόλουθες χρονικές στιγμές, ανάλογα με το ποια προκύπτει πρώτη:

- α) προτού εξεταστούν από την αστυνομία ή άλλη αρχή επιβολής του νόμου ή δικαστική αρχή·
- β) κατά τη διενέργεια ερευνητικής πράξης ή άλλης πράξης συλλογής αποδεικτικών στοιχείων από ερευνητική ή άλλη αρμόδια αρχή σύμφωνα με την παράγραφο 3 στοιχείο γ)·
- γ) χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση μετά τη στέρηση της ελευθερίας·
- δ) όταν έχουν κλητευθεί ενώπιον δικαστηρίου με δικαιοδοσία σε ποινικές υποθέσεις, εγκαίρως πριν παραστούν ενώπιον του εν λόγω δικαστηρίου.

3. Το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο συνεπάγεται τα ακόλουθα:

- α) Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα κατ' ιδίαν συνάντησης και επικοινωνίας με τον δικηγόρο που τους εκπροσωπεί, μεταξύ άλλων πριν από την εξέτασή τους από την αστυνομία ή άλλη αρχή επιβολής του νόμου ή δικαστική αρχή.
- β) Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι έχουν το δικαίωμα να ζητήσουν την παρουσία και τη συμμετοχή του δικηγόρου τους κατά την εξέτασή τους. Η συμμετοχή αυτή συνάδει με διαδικασίες του εθνικού δικαίου, υπό τον όρο ότι οι εν λόγω διαδικασίες δεν θίγουν την αποτελεσματική άσκηση και την ουσία του συγκεκριμένου δικαιώματος. [...]
- γ) Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι έχουν τουλάχιστον το δικαίωμα να ζητούν την παράσταση του δικηγόρου τους στις ακόλουθες ερευνητικές πράξεις ή άλλες πράξεις συλλογής αποδεικτικών στοιχείων, εφόσον οι εν λόγω πράξεις προβλέπονται στο εθνικό δίκαιο και εφόσον ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος υποχρεούται να παραστεί στη συγκεκριμένη πράξη:
  - i) διέλευση προσώπων για αναγνώριση·
  - ii) κατ' αντιπαράσταση εξετάσεις·
  - iii) αναπαραστάσεις του εγκλήματος.

[...]

6. Σε εξαιρετικές περιστάσεις και μόνο κατά το στάδιο της προδικασίας, τα κράτη μέλη μπορούν να παρεκκλίνουν προσωρινά από την εφαρμογή των προβλεπόμενων στην παράγραφο 3 δικαιωμάτων, στον βαθμό που ειδικές περιστάσεις της υπόθεσης το δικαιολογούν, για έναν από τους ακόλουθους επιτακτικούς λόγους:

[...]

β) όταν είναι επιτακτική η ανάληψη άμεσης δράσης από τις αρχές έρευνας προς αποτροπή σημαντικού κινδύνου για την ποινική διαδικασία.»

8. Υπό τον τίτλο «Ένδικα βοηθήματα», το άρθρο 12 της εν λόγω οδηγίας προβλέπει τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη εξασφαλίζουν ότι οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι σε ποινική διαδικασία καθώς και οι εκζητούμενοι σε διαδικασία του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης έχουν στη διάθεσή τους αποτελεσματικό ένδικο βοήθημα δυνάμει του εθνικού δικαίου σε περίπτωση παραβίασης των δικαιωμάτων βάσει της παρούσας οδηγίας.

2. Με την επιφύλαξη των εθνικών κανόνων και συστημάτων για το παραδεκτό των αποδείξεων, τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, στις ποινικές διαδικασίες, κατά την αξιολόγηση των καταθέσεων του υπόπτου ή κατηγορουμένου ή των αποδεικτικών στοιχείων που λαμβάνονται κατά παράβαση του δικαιώματός του για πρόσβαση σε δικηγόρο ή όταν έχει εγκριθεί παρέκκλιση από αυτό το δικαίωμα σύμφωνα με το άρθρο 3 παράγραφος 6, να τηρούνται τα δικαιώματα της υπεράσπισης και η δίκαιη διεξαγωγή της δίκης.»

B. Το βουλγαρικό δίκαιο

9. Κατά το άρθρο 54 του Nakazatelno protsesualen kodeks (κώδικα ποινικής δικονομίας), ο οποίος ισχύει από τις 29 Απριλίου 2006 (DV αριθ. 86, της 28ης Οκτωβρίου 2005, στο εξής: ΝΡΚ), κατηγορούμενος θεωρείται το πρόσωπο το οποίο, υπό την εν λόγω ιδιότητα, διώκεται ποινικώς υπό τις προϋποθέσεις και σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπει ο εν λόγω κώδικας.

10. Υπό τον τίτλο «Δικαιώματα του κατηγορουμένου», το άρθρο 55 του εν λόγω κώδικα προβλέπει τα εξής:

«(1) Ο κατηγορούμενος έχει τα ακόλουθα δικαιώματα: να ενημερωθεί σχετικά με την αξιόποινη πράξη η οποία του αποδίδεται και τα σχετικά αποδεικτικά στοιχεία· να καταθέσει ή να αρνηθεί την κατάθεση σχετικά με την απαγγελθείσα κατηγορία· να λάβει γνώση της δικογραφίας, συμπεριλαμβανομένων των στοιχείων που συγκεντρώνονται με ειδικά μέσα έρευνας, και να λάβει τα απαραίτητα αποσπάσματα· να προσκομίσει αποδεικτικά στοιχεία· να συμμετάσχει στην ποινική διαδικασία· να υποβάλει αιτήματα, παρατηρήσεις και ενστάσεις· να λάβει τον λόγο τελευταίος· να προσφύγει κατά πράξεων που θίγουν τα δικαιώματα και τα έννομα συμφέροντά του, και να έχει δικηγόρο. Ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα να ζητήσει τη συμμετοχή του δικηγόρου του στις ανακριτικές και τις λοιπές διαδικαστικές πράξεις που απαιτούν τη συνεργασία του, εκτός εάν παραιτηθεί ρητώς από το δικαίωμα αυτό. [...]

(2) Ο κατηγορούμενος έχει το δικαίωμα να λαμβάνει γενικές πληροφορίες που τον διευκολύνουν στην επιλογή δικηγόρου. Έχει το δικαίωμα να επικοινωνεί ελεύθερα με τον δικηγόρο του, να τον συναντά κατ' ιδίαν, να λαμβάνει συμβουλές και κάθε άλλη νομική συνδρομή, μεταξύ άλλων πριν από την έναρξη και κατά τη διάρκεια της εξέτασής του, καθώς και στο πλαίσιο οποιασδήποτε άλλης διαδικαστικής πράξης στην οποία συμμετέχει ο κατηγορούμενος.

[...]

11. Το άρθρο 164 του ίδιου κώδικα, το οποίο φέρει τον τίτλο «Έρευνα», ορίζει τα εξής:

«(1) Η έρευνα σε πρόσωπο στο πλαίσιο της προκαταρκτικής εξέτασης, χωρίς να έχει εκδοθεί δικαστικό ένταλμα από το αρμόδιο πρωτοβάθμιο δικαστήριο ή από το πρωτοβάθμιο δικαστήριο στην περιφέρεια του οποίου διενεργείται η ανακριτική πράξη, επιτρέπεται στις ακόλουθες περιπτώσεις:

1. σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας·
2. όταν υπάρχουν επαρκείς λόγοι για να θεωρηθεί ότι οι παρόντες κατά την επιτόπια έρευνα απέκρυψαν αντικείμενα ή έγγραφα κρίσιμα για την υπόθεση.

(2) Η έρευνα διενεργείται από πρόσωπο του ίδιου φύλου, παρουσία προσώπων του ίδιου φύλου τα οποία είναι απαραίτητο να παρίστανται στη διαδικασία.

(3) Η έκθεση για τη διενεργηθείσα ανακριτική πράξη υποβάλλεται προς έγκριση στον δικαστή αμελλητί, και το αργότερο εντός 24 ωρών.»

12. Υπό τον τίτλο «Προκαταρκτική εξέταση», το άρθρο 212 του ΝΡΚ προβλέπει τα εξής:

«(1) Η προκαταρκτική εξέταση διενεργείται ύστερα από παραγγελία του εισαγγελέα.

(2) Η προκαταρκτική εξέταση θεωρείται ότι κινείται με τη σύνταξη της έκθεσης για την πρώτη ανακριτική πράξη, στην περίπτωση κατά την οποία διενεργηθεί έλεγχος που περιλαμβάνει σωματική έρευνα, επιτόπια έρευνα, κατάσχεση και εξέταση μαρτύρων, εφόσον η αμελλητί διενέργεια του ελέγχου αποτελεί τη μόνη δυνατότητα για τη συλλογή και την εξασφάλιση αποδεικτικών στοιχείων, καθώς και στην περίπτωση κατά την οποία διενεργηθεί έρευνα σύμφωνα με το άρθρο 164.

(3) Το ανακριτικό όργανο που διενήργησε την πράξη της παραγράφου 2 ενημερώνει τον εισαγγελέα αμελλητί και το αργότερο εντός 24 ωρών.»

13. Το άρθρο 219 του ίδιου κώδικα, το οποίο τιτλοφορείται «Απαγγελία κατηγορίας και επίδειξη της διατάξεως», ορίζει τα εξής:

«(1) Όταν συλλεγούν επαρκείς αποδείξεις για την ενοχή ορισμένου προσώπου για την τέλεση αυτεπαγγέλτως διωκόμενου εγκλήματος και όταν δεν συντρέχει κανένας λόγος περάτωσης της ποινικής διαδικασίας, το ανακριτικό όργανο συντάσσει έκθεση την οποία διαβιβάζει στον εισαγγελέα και απαγγέλλει κατηγορία εις βάρος του προσώπου αυτού εκδίδοντας προς τούτο σχετική διάταξη.

(2) Το ανακριτικό όργανο μπορεί να απαγγείλει κατηγορία εις βάρος του προσώπου και κατά τη σύνταξη έκθεσης για την πρώτη ανακριτική πράξη που διενεργείται σε βάρος του, διαβιβάζοντας σχετική έκθεση στον εισαγγελέα.

(3) Στη διάταξη περί απαγγελίας κατηγορίας και στην έκθεση για την ανακριτική πράξη κατά την παράγραφο 2 πρέπει να αναγράφονται τα εξής:

1. η ημερομηνία και ο τόπος έκδοσής τους·
2. η εκδούσα αρχή,
3. το πλήρες όνομα του κατηγορουμένου, η αξιόποινη πράξη που του αποδίδεται και ο νομικός χαρακτηρισμός της·
4. τα αποδεικτικά στοιχεία στα οποία στηρίζεται η απαγγελία κατηγορίας, εφόσον τούτο δεν παρακωλύει την έρευνα·
5. το στερητικό της ελευθερίας μέτρο, εφόσον διατάσσεται τέτοιο μέτρο·
6. τα δικαιώματα του κατηγορουμένου κατά το άρθρο 55, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος να μην καταθέσει και του δικαιώματος σε συνήγορο της επιλογής του ή σε αυτεπαγγέλτως διοριζόμενο συνήγορο.

[...]

(8) Το ανακριτικό όργανο δεν δύναται να διενεργεί ανακριτικές πράξεις στις οποίες συμμετέχει ο κατηγορούμενος προτού το ίδιο εκπληρώσει τις υποχρεώσεις που υπέχει από τις παραγράφους 1 έως 7.»

III. Το ιστορικό της διαφοράς, η διαδικασία της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

14. Η διαφορά της κύριας δίκης, η οποία εκκρεμεί ενώπιον του Rayonen sad Lukovit (περιφερειακού δικαστηρίου του Lukovit), αφορά αίτηση του εισαγγελέα της Rayonna prokuratura Lovech (εισαγγελίας της περιφέρειας Lovetch, Βουλγαρία) για την εκ των υστέρων έγκριση σωματικής έρευνας και κατάσχεσης που διενεργήθηκαν εις βάρος του AB.

15. Στις 8 Φεβρουαρίου 2022 τρεις αστυνομικοί επιθεωρητές του δήμου Lukovit ακινητοποίησαν για έλεγχο ένα όχημα το οποίο οδηγούσε ο ΙJ με συνεπιβάτες του τον AB και τον KL. Προτού ο οδηγός του οχήματος υποβληθεί σε τεστ ανίχνευσης για τυχόν κατανάλωση ναρκωτικών, ο AB και ο KL δήλωσαν στους αστυνομικούς επιθεωρητές ότι είχαν στην κατοχή τους ναρκωτικά. Η πληροφορία αυτή διαβιβάστηκε στον αστυνομικό υπηρεσίας του αρμόδιου για την έρευνα περιφερειακού αστυνομικού τμήματος του Lukovit, ο οποίος συνέταξε έκθεση προφορικής γνωστοποίησης αξιόποινης πράξεως.

16. Κατόπιν του θετικού αποτελέσματος του τεστ ανίχνευσης ναρκωτικών στον οποίο υποβλήθηκε ο οδηγός, ένας αστυνομικός επιθεωρητής διενήργησε έρευνα στο όχημα. Επιπλέον, ο AB υποβλήθηκε σε σωματική έρευνα και, ως εκ τούτου, συντάχθηκε έκθεση «έρευνας και κατάσχεσης σε επείγουσες περιπτώσεις με εκ των υστέρων έγκριση από τον δικαστή». Στην εν λόγω έκθεση, ο επιφορτισμένος με την έρευνα αστυνομικός ανέφερε ότι η έρευνα στηρίχθηκε σε επαρκείς ενδείξεις περί κατοχής αντικειμένων απαγορευμένων από τον νόμο και στο πλαίσιο της προκαταρκτικής εξέτασης η οποία διενεργείτο από το Rayonno upravlenye Lukovit (περιφερειακό αστυνομικό τμήμα του Lukovit, Βουλγαρία).

17. Κατά την έρευνα αυτή, βρέθηκε στην κατοχή του AB ναρκωτική ουσία. Στη συνέχεια, στις 8 Φεβρουαρίου 2022 ο επιφορτισμένος με την έρευνα αστυνομικός ενημέρωσε τον εισαγγελέα της εισαγγελικής αρχής της περιφέρειας Lovetch για τα αποτελέσματα της εν λόγω έρευνας και για το γεγονός ότι διενεργούσε συναφώς προκαταρκτική εξέταση. Στο πλαίσιο της εν λόγω προκαταρκτικής εξέτασης, και δη μετά τη διενέργεια της έρευνας και ενώ ευρισκόταν στο αστυνομικό τμήμα, ο AB κατέθεσε εγγράφως και επιβεβαίωσε ότι οι ουσίες που βρέθηκαν στην κατοχή του ήταν ναρκωτικά που προορίζονταν για προσωπική του χρήση.

18. Στις 9 Φεβρουαρίου 2022 ο εισαγγελέας υπέβαλε αίτηση στο Rayonen sad Lukovit (περιφερειακό δικαστήριο του Lukovit) για έγκριση της έκθεσης που συντάχθηκε σχετικά με τη σωματική έρευνα και την κατάσχεση που διενεργήθηκαν εις βάρος του AB.

19. Το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς το κατά πόσον ο προβλεπόμενος από το εθνικό δίκαιο δικαστικός έλεγχος των μέτρων καταναγκασμού που επιβάλλονται για τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων κατά το προκαταρκτικό στάδιο της ποινικής διαδικασίας αποτελεί επαρκή εγγύηση του σεβασμού των δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορουμένων, όπως προβλέπεται από τις οδηγίες 2012/13 και 2013/48.

20. Ειδικότερα, κατ' αρχάς, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι το εθνικό δίκαιο δεν περιέχει σαφή κανόνα σχετικά με την έκταση του δικαστικού ελέγχου των μέτρων καταναγκασμού που επιβάλλονται για τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων στο πλαίσιο της προκαταρκτικής εξέτασης και ότι, κατά τη νομολογία των εθνικών δικαστηρίων, ο έλεγχος της επιτόπιας έρευνας, της σωματικής έρευνας και της κατάσχεσης περιορίζεται στην τυπική νομιμότητά τους. Συναφώς, υπενθυμίζει ότι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής: ΕΔΔΑ) έχει επανειλημμένως καταδικάσει τη Δημοκρατία της Βουλγαρίας για παράβαση των άρθρων 3

και 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, η οποία υπογράφηκε στη Ρώμη στις 4 Νοεμβρίου 1950 (στο εξής: ΕΣΔΑ).

21. Εν συνεχεία, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι στο βουλγαρικό δίκαιο δεν υφίσταται η έννοια του «υπόπτου», αλλά εκείνη του «κατηγορουμένου», δυνάμει αποφάσεως του εισαγγελέα ή του ανακριτικού οργάνου, και ότι κατά την προκαταρκτική εξέταση πάγια πρακτική της αστυνομίας και της εισαγγελικής αρχής είναι να καθυστερούν το χρονικό σημείο κατά το οποίο αποδίδεται σε ένα πρόσωπο η ιδιότητα του «κατηγορουμένου», όπερ, στην πράξη, έχει ως συνέπεια την καταστρατήγηση των υποχρεώσεων σχετικά με τον σεβασμό των δικαιωμάτων υπεράσπισης των υπόπτων.

22. Τέλος, τόσο από τη θεωρία όσο και από την εθνική νομολογία προκύπτει ότι το αρμόδιο δικαστήριο, ακόμη και όταν είναι πεπεισμένο ότι τα δικαιώματα υπεράσπισης του ενδιαφερομένου δεν έγιναν σεβαστά, δεν δύναται να ελέγξει εάν ορθώς απαγγέλθηκε εις βάρος του κατηγορία, διότι τούτο θα παραβίαζε το συνταγματικό προνόμιο του εισαγγελέα να ασκεί την ποινική δίωξη. Εν τοιαύτη περιπτώσει, το δικαστήριο που ελέγχει τα μέτρα καταναγκασμού που επιβάλλονται κατά το στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης θα πρέπει να δεχθεί την ανακριτική πράξη εφόσον αυτή διενεργήθηκε υπό επείγουσες συνθήκες, ακόμη και αν αυτό συνεπάγεται προσβολή των δικαιωμάτων υπεράσπισης.

23. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, μολονότι στο εθνικό δίκαιο δεν υφίσταται η έννοια του «υπόπτου», το άρθρο 219, παράγραφος 2, του ΝΡΚ θα μπορούσε, κατ' αρχήν, να διασφαλίσει τα δικαιώματα υπεράσπισης των προσώπων για τα οποία δεν υπάρχουν επαρκή αποδεικτικά στοιχεία για την ενοχή τους, αλλά τα οποία, λόγω της ανάγκης διενέργειας ανακριτικών πράξεων, υπάγονται στο δικονομικό καθεστώς του «κατηγορουμένου» και, επομένως, μπορούν να απολαύουν των δικαιωμάτων του άρθρου 55 του ΝΡΚ, τα οποία πληρούν τις απαιτήσεις των οδηγιών 2012/13 και 2013/48. Εντούτοις, η δικονομική αυτή διάταξη δεν είναι σαφής και εφαρμόζεται κατά τρόπο διφορούμενο και αντιφατικό, ή ακόμη δεν εφαρμόζεται καθόλου.

24. Πάντως, το αιτούν δικαστήριο δεν έχει καμία αμφιβολία ως προς το γεγονός ότι, εν προκειμένω, ο ΑΒ έχει την ιδιότητα του «κατηγορουμένου για ποινικό αδίκημα» κατά την έννοια της ΕΣΔΑ, όπως ερμηνεύεται από τη νομολογία του ΕΔΔΑ, ανεξαρτήτως των εθνικών νομικών λύσεων. Τούτου λεχθέντος, κατά το αιτούν δικαστήριο, σύμφωνα με την ισχύουσα εθνική νομοθεσία, ένα πρόσωπο μπορεί να απολαύει των δικαιωμάτων υπεράσπισης μόνον εφόσον έχει αποκτήσει την ιδιότητα του κατηγορουμένου, όπερ εξαρτάται από τη βούληση της αρχής που διεξάγει την έρευνα υπό την εποπτεία του εισαγγελέα. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο εκτιμά ότι η παράλειψη ενημέρωσης και η μη παροχή πρόσβασης σε δικηγόρο σε πρώιμο στάδιο της ποινικής διαδικασίας συνιστά μη θεραπεύσιμη διαδικαστική πλημμέλεια δυνάμενη να αναιρέσει τον δίκαιο και αμερόληπτο χαρακτήρα του συνόλου της επακολουθήσασας ποινικής διαδικασίας.

25. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Rayonen sad Lukovit (περιφερειακό δικαστήριο του Lukovit) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

- «1) Εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής [των οδηγιών 2012/13 και 2013/48] περίπτωση κατά την οποία, στο πλαίσιο της διερεύνησης ποινικού αδικήματος που σχετίζεται με την κατοχή ναρκωτικών, εφαρμόζονται μέτρα καταναγκασμού, τα οποία συνίστανται, ειδικότερα, στην προσωπική έρευνα και την κατάσχεση, εις βάρος φυσικού προσώπου για το οποίο η αστυνομία έχει υπόνοιες ότι έχει στην κατοχή του ναρκωτικά;
- 2) Σε περίπτωση καταφατικής απάντησης στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα, ποια ιδιότητα έχει το εν λόγω πρόσωπο κατά την έννοια των ανωτέρω οδηγιών, εφόσον στο εθνικό δίκαιο δεν υφίσταται η νομική έννοια του “υπόπτου” και το πρόσωπο δεν απέκτησε, μέσω επίσημης ειδοποίησης, την ιδιότητα του “κατηγορουμένου”, και πρέπει, επίσης, να χορηγηθεί στο εν λόγω πρόσωπο το δικαίωμα ενημέρωσης και πληροφόρησης, καθώς και το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο;
- 3) Συνάδει με την αρχή της νομιμότητας και με την απαγόρευση των αυθαιρεσιών εθνική ρύθμιση, όπως αυτή του άρθρου 219, παράγραφος 2, του [NPK], η οποία προβλέπει ότι το ανακριτικό όργανο μπορεί να απαγγείλει κατηγορίες σε ένα πρόσωπο ακόμη και κατά τη σύνταξη της έκθεσης για την πρώτη ανακριτική πράξη εις βάρος του, εφόσον στο εθνικό δίκαιο δεν υφίσταται η νομική έννοια του “υπόπτου” και, βάσει του εθνικού δικαίου, τα δικαιώματα υπεράσπισης κτώνται μόνον από τη στιγμή που επισήμως απαγγελθούν εις βάρος του κατηγορίες, όπερ εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του ανακριτικού οργάνου, και θίγει, επίσης, η εν λόγω εθνική διαδικασία την αποτελεσματική άσκηση και τον πυρήνα του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο κατά το άρθρο 3, παράγραφος 3, στοιχείο β΄, της οδηγίας [2013/48];
- 4) Συνάδει με την αρχή του δικαίου της Ένωσης περί πρακτικής αποτελεσματικότητας εθνική πρακτική κατά την οποία ο δικαστικός έλεγχος των μέτρων καταναγκασμού που επιβάλλονται για τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων, συμπεριλαμβανομένης της προσωπικής έρευνας και της κατάσχεσης στο πλαίσιο της ανακριτικής διαδικασίας, δεν μπορεί να περιλαμβάνει την εξέταση του αν έχει διαπραχθεί κατάφωρη προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορουμένων, τα οποία κατοχυρώνονται από τα άρθρα 47 και 48 του [Χάρτη, καθώς και από τις οδηγίες 2012/13 και 2013/48];
- 5) Συνάδουν με την αρχή του κράτους δικαίου εθνικές νομοθετικές ρυθμίσεις και εθνική νομολογία βάσει των οποίων το δικαστήριο δεν είναι αρμόδιο να ελέγξει εάν ορθώς αποδόθηκε σε ορισμένο πρόσωπο η ιδιότητα του κατηγορουμένου, μολονότι η αναγνώριση δικαιωμάτων υπεράσπισης σε φυσικό πρόσωπο εξαρτάται ακριβώς από την εν λόγω τυπική πράξη και μόνον, στην περίπτωση κατά την οποία επιβάλλονται εις βάρος του εν λόγω προσώπου μέτρα καταναγκασμού για ανακριτικούς σκοπούς;»

IV. Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

26. Η από 18 Μαρτίου 2022 απόφαση περί παραπομπής περιήλθε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου την ίδια ημέρα.

27. Η Ουγγρική και η Ολλανδική Κυβέρνηση, καθώς και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή κατέθεσαν γραπτές παρατηρήσεις εντός της προθεσμίας που τάσσει το άρθρο 23 του Οργανισμού του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

28. Κατά τη γενική συνέλευση της 17ης Ιανουαρίου 2023, το Δικαστήριο αποφάσισε να μη διεξαχθεί επ' ακροατηρίου συζήτηση.

V. Νομική ανάλυση

A. Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

29. Κατά το άρθρο 67 ΣΛΕΕ, η Ένωση συγκροτεί «χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης, με σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των διαφορετικών νομικών συστημάτων και παραδόσεων των κρατών μελών». Δεδομένου ότι η αμοιβαία αναγνώριση των δικαστικών αποφάσεων και άλλων αποφάσεων των δικαστικών αρχών θεωρείται ακρογωνιαίος λίθος της δικαστικής συνεργασίας σε αστικές και ποινικές υποθέσεις εντός της Ένωσης, είναι προφανές ότι προϋποθέτει αμοιβαία εμπιστοσύνη στα αντίστοιχα δικαστικά συστήματα. Πράγματι, η αμοιβαία αναγνώριση των ποινικών αποφάσεων μπορεί να είναι αποτελεσματική μόνον σε κλίμα εμπιστοσύνης, εντός του οποίου όχι μόνον οι δικαστικές αρχές, αλλά και όλοι οι εμπλεκόμενοι στην ποινική διαδικασία, θεωρούν ότι οι αποφάσεις των δικαστικών αρχών των άλλων κρατών μελών είναι ισοδύναμες με τις δικές τους. Επομένως, η προσέγγιση των ποινικών νομοθεσιών, συμπεριλαμβανομένων των κανόνων προστασίας και των δικονομικών δικαιωμάτων, αποτελεί ένα από τα προτιμώμενα μέσα για την ενίσχυση της αμοιβαίας αναγνώρισης και τη διευκόλυνση της συνεργασίας μεταξύ των αρμόδιων αρχών⁴.

30. Οι οδηγίες 2012/13 και 2013/48 εντάσσονται σε μια σειρά νομοθετικών μέτρων που αποσκοπούν ακριβώς στη θέσπιση κοινών ελάχιστων κανόνων όσον αφορά τα δικονομικά δικαιώματα. Η οδηγία 2012/13 περιλαμβάνει κανόνες που πρέπει να εφαρμόζονται όσον αφορά την ενημέρωση των υπόπτων ή των κατηγορουμένων για ποινικό αδίκημα, ενώ η οδηγία 2013/48 θεσπίζει κανόνες σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών. Τα δικαιώματα αυτά, τα οποία συνιστούν έκφραση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη ενώπιον αμερόληπτου δικαστηρίου στον τομέα του ποινικού δικαίου, κατοχυρώνονται στα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη καθώς και στο άρθρο 6 της ΕΣΔΑ, γεγονός που τους προσδίδει συνταγματική περιωπή στην έννομη τάξη της Ένωσης.

31. Η Δημοκρατία της Βουλγαρίας υποχρεούται, όπως και όλα τα άλλα κράτη μέλη, να μεταφέρει τις εν λόγω οδηγίες στην εσωτερική έννομη τάξη της. Στο πλαίσιο αυτό, πρέπει να σημειωθεί ότι, μολονότι η Επιτροπή επέστησε την προσοχή στο γεγονός ότι κινήθηκε προσφάτως διαδικασία επί παραβάσει κατά της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας ως προς το ζήτημα αυτό, γεγονός παραμένει ότι ο ρόλος του Δικαστηρίου στην παρούσα προδικαστική διαδικασία θα πρέπει να περιοριστεί στην ερμηνεία των σχετικών διατάξεων της Ένωσης, στο πλαίσιο της αρμοδιότητας που του παρέχει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ. Βεβαίως, τούτο δεν εμποδίζει τον εθνικό δικαστή να συναγάγει τις αναγκαίες συνέπειες μιας ερμηνείας που αντιτίθεται ενδεχομένως στις επιταγές του εθνικού δικαίου προκειμένου να διασφαλιστεί η υπεροχή του δικαίου της Ένωσης.

⁴ Zerouki-Cottin, D., «À propos de la directive du 22 octobre 2013 relative au droit à l'avocat et de ses suites», *Revue internationale de droit pénal*, τόμος 85, 2014/3-4, σημείο 20· Suominen, A., «The sensitive relationship between the different means of legal integration: mutual recognition and approximation», σε Brière, C., και Weyembergh, A. (επιμ.), *The Needed Balances in EU Criminal Law*, Hart Publishing, Οξφόρδη, 2017, σ. 170.

32. Τα δύο πρώτα προδικαστικά ερωτήματα αφορούν τη δυνατότητα εφαρμογής των οδηγιών 2012/13 και 2013/48 στις περιστάσεις της υπόθεσης της κύριας δίκης. Αντιθέτως, τα άλλα τρία προδικαστικά ερωτήματα αφορούν, κατ' ουσίαν, τη συμβατότητα προς το δίκαιο της Ένωσης της ισχύουσας βουλγαρικής νομοθεσίας, δεδομένου ότι η τελευταία χαρακτηρίζεται από ορισμένες ιδιαιτερότητες οι οποίες περιγράφονται από το αιτούν δικαστήριο. Στο μέτρο που το δεύτερο και το πέμπτο ερώτημα παρουσιάζουν θεματικές αλληλοεπικαλύψεις, θα εξεταστούν από κοινού στο πλαίσιο της ανάλυσης μου. Τέλος, το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα θα εξεταστεί πριν από το τρίτο ερώτημα, διότι απαιτεί ερμηνεία των οδηγιών 2012/13 και 2013/48 υπό το πρίσμα των άρθρων 47 και 48 του Χάρτη.

B. Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

1. Τα κριτήρια που διέπουν την εφαρμογή των οδηγιών 2012/13 και 2013/48

33. Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2012/13 και της οδηγίας 2013/48 περιπτώσεις κατά τις οποίες επιβλήθηκαν μέτρα καταναγκασμού, τα οποία συνίστανται, ειδικότερα, στη σωματική έρευνα ή/και την κατάσχεση, στο πλαίσιο έρευνας κατά προσώπου για το οποίο υπάρχουν υπόνοιες τέλεσης ποινικού αδικήματος. Προκειμένου να δοθεί απάντηση στο ερώτημα αυτό, πρέπει πρώτα να καθοριστεί το πεδίο εφαρμογής των εν λόγω οδηγιών.

34. Όπως θα εκτεθεί στη συνέχεια, πρέπει πρωτίστως να καθοριστεί, μέσω της ερμηνείας των σχετικών διατάξεων, σε ποιο στάδιο της ποινικής διαδικασίας πρέπει να παρέχονται στον ενδιαφερόμενο τα δικονομικά δικαιώματα που κατοχυρώνονται με τις εν λόγω οδηγίες. Το είδος των μέτρων στα οποία εκτίθεται ο ενδιαφερόμενος στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας αποτελεί επίσης ένδειξη βάσει της οποίας μπορεί να καθοριστεί η δυνατότητα εφαρμογής των εν λόγω οδηγιών.

35. Όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2012/13, το άρθρο 2, παράγραφος 1, αυτής ορίζει ότι η εν λόγω οδηγία εφαρμόζεται σε υπόπτους ή κατηγορούμενους στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών «από τη στιγμή που ένα πρόσωπο ενημερώνεται από τις αρμόδιες αρχές κράτους μέλους, ότι θεωρείται ύποπτο ή κατηγορείται για την τέλεση αξιόποινης πράξης μέχρι την ολοκλήρωση της διαδικασίας, ήτοι τον τελικό προσδιορισμό του εάν ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος έχει τελέσει την αξιόποινη πράξη, συμπεριλαμβανομένης, κατά περίπτωση, της επιμέτρησης της ποινής και της εκδίκασης τυχόν προσφυγής»⁵.

36. Όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 19 της οδηγίας 2012/13, το δικαίωμα ενημέρωσης σχετικά με τα δικαιώματα των υπόπτων και των κατηγορουμένων αποσκοπεί στη διασφάλιση του δίκαιου χαρακτήρα της ποινικής διαδικασίας, καθιστώντας δυνατή την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης ήδη από την έναρξη της διαδικασίας. Ως εκ τούτου, στην ίδια αιτιολογική σκέψη διευκρινίζεται ότι «η ενημέρωση θα πρέπει να παρέχεται εγκαίρως κατά τη διάρκεια της διαδικασίας και το αργότερο πριν από την πρώτη επίσημη εξέταση του υπόπτου ή κατηγορουμένου από την αστυνομία ή από άλλη αρμόδια αρχή»⁶.

⁵ Η υπογράμμιση δική μου.

⁶ Η υπογράμμιση δική μου.

37. Ομοίως, το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας 2013/48 ορίζει ότι η οδηγία αυτή εφαρμόζεται «από τη στιγμή που [οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι] λαμβάνουν γνώση από τις αρμόδιες αρχές κράτους μέλους, μέσω επίσημης ειδοποίησης ή με άλλο τρόπο, ότι *θεωρούνται ύποπτοι ή κατηγορούνται για την τέλεση αξιόποινης πράξης*, ασχέτως αν έχουν στερηθεί την ελευθερία τους»⁷. Επιπλέον, οι αιτιολογικές σκέψεις 12 και 19 της οδηγίας 2013/48 διευκρινίζουν ότι, προκειμένου να διασφαλιστεί ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας, τα κράτη μέλη θα πρέπει να μεριμνούν ώστε οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι να έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο «*χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση*»⁸.

38. Όπως έχει ήδη κρίνει το Δικαστήριο, το πεδίο εφαρμογής των οδηγιών 2012/13 και 2013/48 καθορίζεται με σχεδόν πανομοιότυπη διατύπωση στο άρθρο 2 καθεμίας από αυτές⁹. Εντούτοις, επισημαίνεται ότι η πιο πρόσφατη από τις δύο οδηγίες, ήτοι η οδηγία 2013/48, περιλαμβάνει την πρόσθετη διευκρίνιση ότι η ενημέρωση μπορεί να παρέχεται «μέσω επίσημης ειδοποίησης ή με άλλο τρόπο». Η διευκρίνιση αυτή, η οποία συμβάλλει στην αποτελεσματικότητα των οδηγιών, μπορεί, κατά τη γνώμη μου, να εφαρμοστεί και στην οδηγία 2012/13.

39. Επομένως, από την ανάγνωση των προμνημονευθεισών διατάξεων και από τις σχετικές αιτιολογικές σκέψεις προκύπτει ότι οι οδηγίες 2012/13 και 2013/48 εφαρμόζονται από τη στιγμή που πληρούνται δύο προϋποθέσεις: πρώτον, ο ενδιαφερόμενος θεωρείται *de facto ύποπτος ή κατηγορούμενος* για την τέλεση αξιόποινης πράξης, και δεύτερον, έχει *ενημερωθεί* από τις αρμόδιες αρχές, με επίσημη ειδοποίηση ή με άλλο τρόπο, ότι θεωρείται ύποπτος ή κατηγορούμενος. Θα εξηγήσω λεπτομερώς τα δύο αυτά κριτήρια προτού εφαρμοστούν στις περιστάσεις της υπόθεσης της κύριας δίκης.

40. Μολονότι, χάριν της αποτελεσματικής εφαρμογής των εν λόγω οδηγιών σε όλες τις πιθανές περιστάσεις, δεν είναι επιθυμητό να επιβάλλονται υπερβολικά υψηλές απαιτήσεις όσον αφορά τη μορφή της εν λόγω ειδοποίησης, φρονώ ότι είναι *αναγκαίο να μην υπάρχει καμία αμφιβολία ως προς την ύπαρξη υπονοιών εις βάρος του ενδιαφερομένου*. Η απαίτηση αυτή είναι σημαντική όχι μόνον για την προστασία του ενδιαφερομένου από τυχόν ασαφή νομική κατάσταση, αλλά και λόγω του γεγονότος ότι οι αρμόδιες αρχές υπέχουν ορισμένες υποχρεώσεις οι οποίες, σε περίπτωση παράβασης, μπορεί να συνιστούν διαδικαστικές πλημμέλειες ικανές να καταστήσουν παράνομες τις αποφάσεις των εν λόγω αρχών. Προκειμένου να αποφευχθεί το ενδεχόμενο αυτό, οι αρμόδιες αρχές θα πρέπει να διασφαλίζουν ότι ο ενδιαφερόμενος γνωρίζει κάθε υπόνοια που υφίσταται εναντίον του.

41. Η σχετική ενημέρωση πρέπει να παρέχεται «εγκαιρώς» και, σε κάθε περίπτωση, «το αργότερο πριν από την πρώτη επίσημη εξέταση» του ύποπτου ή κατηγορουμένου από την αστυνομία στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας. Από το γεγονός ότι οι οδηγίες 2012/13 και 2013/48 *αφορούν μια χρονική περίοδο και όχι ένα συγκεκριμένο χρονικό σημείο* «κατά τη διάρκεια της διαδικασίας», όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 19 της οδηγίας 2012/13, μπορεί να συναχθεί ότι, μολονότι οι αρχές έχουν κάποια διακριτική ευχέρεια ως προς την επιλογή του χρονικού σημείου κατά το οποίο ενημερώνουν σχετικά τον ενδιαφερόμενο, δεν μπορεί να υπάρξει υπερβολική καθυστέρηση στην παροχή της ενημέρωσης αυτής, η οποία θα εμπόδιζε τον ενδιαφερόμενο να ασκήσει τα δικαιώματά υπεράσπισης. Επομένως, προκειμένου να είναι αποτελεσματική, η γνωστοποίηση των δικαιωμάτων πρέπει απαραίτητως να πραγματοποιείται *σε πρώιμο στάδιο της διαδικασίας*¹⁰.

⁷ Η υπογράμμιση δική μου.

⁸ Η υπογράμμιση δική μου.

⁹ Απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2019, Rayonna prokuratura Lom (C-467/18, EU:C:2019:765, σκέψη 38).

¹⁰ Βλ. σημείο 25 των προτάσεών μου στην υπόθεση K.B. και F.S. (Αυτεπάγγελτη εξέταση στον ποινικό τομέα) (C-660/21, EU:C:2023:52).

42. Συναφώς, πρέπει να διευκρινιστεί ότι το Δικαστήριο έχει επίγνωση της σημασίας μιας τέτοιας γνωστοποίησης υπό ιδιαιτέρως ευαίσθητες περιστάσεις, ιδίως όταν διακυβεύεται η ελευθερία του ενδιαφερομένου, καθόσον έχει κρίνει ότι «τα πρόσωπα για τα οποία υπάρχουν υπόνοιες τέλεσης ποινικού αδικήματος πρέπει να ενημερώνονται για τα δικαιώματά τους *το ταχύτερο δυνατόν* από τη στιγμή που οι σχετικές υπόνοιες δικαιολογούν, σε περιπτώσεις πέραν των επειγουσών, τον εκ μέρους των αρμόδιων αρχών περιορισμό της ελευθερίας τους μέσω μέτρων καταναγκασμού»¹¹.

43. Επιπλέον, επισημαίνεται ότι, όσον αφορά το χρονικό σημείο κατά το οποίο, το αργότερο, πρέπει να ενημερωθεί ο ενδιαφερόμενος, όπως προκύπτει από την αιτιολογική σκέψη 20 της οδηγίας 2013/48, «[γ]ια τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας, η εξέταση δεν περιλαμβάνει την προκαταρκτική εξέταση από την αστυνομία ή άλλη αρχή επιβολής του νόμου, με την οποία επιδιώκεται [...] ο προσδιορισμός του κατά πόσον θα πρέπει να αρχίσει έρευνα, π.χ. κατά τη διάρκεια καθ' οδόν ελέγχου ή τακτικών δειγματοληπτικών ελέγχων όταν δεν έχει εντοπισθεί ακόμη ο ύποπτος ή ο κατηγορούμενος»¹².

2. Εφαρμογή των καθορισμένων κριτηρίων στις περιστάσεις της υπόθεσης της κύριας δίκης

44. Εάν εφαρμοστούν τα δύο αυτά κριτήρια στις περιστάσεις της υπόθεσης της κύριας δίκης, το καθοριστικό στοιχείο για την απάντηση στο πρώτο ερώτημα είναι αν, κατά τον χρόνο που έλαβαν χώρα η έρευνα και η κατάσχεση, ο ΑΒ ήταν ήδη *de facto* ύποπτος και αν ενημερώθηκε σχετικά κατά την εκτέλεση των μέτρων καταναγκασμού. Από την έκθεση των πραγματικών περιστατικών που περιλαμβάνεται στην απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι ο ΑΒ αυτοενοχοποιήθηκε πριν από την έρευνα και την κατάσχεση, καθόσον δήλωσε ότι είχε στην κατοχή του ναρκωτικά. Η ομολογία του καταχωρίστηκε στην έκθεση ως προφορική γνωστοποίηση ποινικού αδικήματος. Σε αυτή τη βάση, ο ΑΒ κλήθηκε να παραδώσει τα ναρκωτικά που είχε στην κατοχή του.

45. Από τα γεγονότα αυτά μπορεί να συναχθεί ότι ο ΑΒ θεωρήθηκε ύποπτος για την τέλεση ποινικού αδικήματος. Συγκεκριμένα, η προσφυγή σε αυτά τα ειδικά διαδικαστικά μέτρα υποδηλώνει κατά τρόπο αδιαμφισβήτητο ότι ο ΑΒ αντιμετωπίστηκε ως «ύποπτος». Φρονώ ότι ο ΑΒ πρέπει να είχε γνώση του γεγονότος αυτού, κατά μείζονα δε λόγο καθόσον η ομολογία του είχε ως άμεση συνέπεια να υποβληθεί σε σωματική έρευνα και κατάσχεση. Επομένως, φρονώ ότι οι δύο προϋποθέσεις για την εφαρμογή των οδηγιών 2012/13 και 2013/48, που μνημονεύονται στο σημείο 39 των παρουσών προτάσεων, πληρούνται από τη στιγμή που ο ΑΒ δήλωσε στην αστυνομία ότι είχε στην κατοχή του ναρκωτικά.

3. Στοιχεία που δεν επηρεάζουν τη δυνατότητα εφαρμογής των οδηγιών 2012/13 και 2013/48

46. Χάριν πληρότητας, φρονώ ότι είναι απαραίτητο να εκθέσω εν συντομία τους λόγους για τους οποίους το γεγονός ότι ο ΑΒ δεν είχε «ενημερωθεί» επισήμως από την αστυνομία για την κίνηση ποινικής διαδικασίας σε βάρος του και για την ιδιότητά του στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής δεν ασκεί, κατά τη γνώμη μου, καμία επιρροή στη δυνατότητα εφαρμογής των οδηγιών 2012/13 και 2013/48 στην υπό κρίση υπόθεση.

¹¹ Απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2019, Rayonna prokuratura Lom (C-467/18, EU:C:2019:765, σκέψη 53). Η υπογράμμιση δική μου.

¹² Η υπογράμμιση δική μου.

47. Πρώτον, επισημαίνεται ότι από τη νομολογία του Δικαστηρίου¹³ προκύπτει ότι «*αρκεί η ενημέρωση του ενδιαφερομένου από τις αρμόδιες αρχές κράτους μέλους, ανεξαρτήτως της μορφής που λαμβάνει η ενημέρωση αυτή*», και ότι «*ο τρόπος με τον οποίο η ενημέρωση αυτή περιέρχεται στον ενδιαφερόμενο δεν ασκεί επιρροή*». Η εν λόγω νομολογία σχετικά με την οδηγία 2013/48, η οποία ισχύει επίσης και για την οδηγία 2012/13, επιβεβαιώνει την ερμηνεία κατά την οποία δεν μπορούν να επιβληθούν υπερβολικά υψηλές απαιτήσεις όσον αφορά τη μορφή της εν λόγω ειδοποίησης.

48. Δεύτερον, οι ιδιαίτερες περιστάσεις της υπόθεσης της κύριας δίκης, ήτοι το γεγονός ότι ο ΑΒ ανέλαβε ο ίδιος την πρωτοβουλία να δηλώσει στην αστυνομία ότι είχε στην κατοχή του ναρκωτικά, *ουδεμία αμφιβολία καταλείπουν ως προς την κίνηση της ποινικής διαδικασίας*. Όπως προανέφερα, ο ΑΒ πρέπει να είχε γνώση του γεγονότος αυτού, διότι η εν λόγω ομολογία είχε ως συνέπεια τη σωματική έρευνα και την κατάσχεση από την αστυνομία. Ενόψει μιας τέτοιας κατάστασης, ήταν εύλογο να αναμένει ότι από το συγκεκριμένο χρονικό σημείο θα αντιμετωπιζόταν ως «*υπόπτος*». Κατά συνέπεια, οι κατ' αυτόν τον τρόπο διενεργηθείσες πράξεις πρέπει να θεωρηθούν ως ισοδύναμες προς «*ενημέρωση*» κατά την έννοια του άρθρου 2, παράγραφος 1, των οδηγιών 2012/13 και 2013/48.

49. Τρίτον, φρονώ ότι δεν ασκεί επιρροή, για την εφαρμογή των εν λόγω οδηγιών, το γεγονός ότι στο δίκαιο κράτους μέλους δεν υφίσταται τυπικώς η έννοια του «*υπόπτου*», όπως προφανώς συμβαίνει στην περίπτωση του βουλγαρικού δικαίου. Συναφώς, επισημαίνεται ότι πρόκειται για *αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης* η οποία, ως νομικό κριτήριο, καθιστά δυνατή την εφαρμογή των οδηγιών 2012/13 και 2013/48 και, ως εκ τούτου, πρέπει να τυγχάνει ομοιόμορφης ερμηνείας στο σύνολο των κρατών μελών. Στο πλαίσιο αυτό, υπενθυμίζω ότι το εθνικό δίκαιο πρέπει να συμμορφώνεται με το εσωτερικό νομικό πλαίσιο της Ένωσης και όχι το αντίστροφο. Στο μέτρο που τα κράτη μέλη υποχρεούνται να προβούν σε ορθή μεταφορά των εν λόγω οδηγιών, καθώς και των σχετικών ειδικών εννοιών, στις αντίστοιχες εθνικές έννομες τάξεις τους, δεν μπορούν να επικαλεστούν βασίμως ενδεχόμενες ελλείψεις ή κενά στη νομοθεσία τους προκειμένου να απαλλαγούν από τις υποχρεώσεις τους.

4. Απάντηση επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

50. Κατόπιν των ανωτέρω εκτιμήσεων, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι περιπτώσεις κατά τις οποίες επιβλήθηκαν μέτρα καταναγκασμού, όπως σωματική έρευνα ή/και κατάσχεση, στο πλαίσιο έρευνας κατά προσώπου για το οποίο υπάρχουν υπόνοιες τέλεσης ποινικού αδικήματος, εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής των οδηγιών 2012/13 και 2013/48.

Γ. Επί του δευτέρου και του πέμπτου προδικαστικού ερωτήματος

1. Η απαγόρευση αυθαιρέτως περιοριστικών πρακτικών ικανών να εμποδίσουν την αποτελεσματική άσκηση των δικονομικών δικαιωμάτων που συνδέονται με την ιδιότητα του «υπόπτου»

51. Με το δεύτερο και το πέμπτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί η ιδιότητα ενός προσώπου κατά την έννοια των οδηγιών 2012/13 και 2013/48, εφόσον στο εθνικό δίκαιο δεν υφίσταται η νομική έννοια του «υπόπτου» και στο πρόσωπο δεν

¹³ Απόφαση της 12ης Μαρτίου 2020, VW (Δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο σε περίπτωση μη εμφάνισης) (C-659/18, EU:C:2020:201, σκέψεις 25 και 26). Η υπογράμμιση δική μου.

έχει αποδοθεί η ιδιότητα του «κατηγορουμένου» με επίσημη γνωστοποίηση, υπό τη μορφή «τυπικής» πράξης. Το αιτούν δικαστήριο ζητεί επίσης να διευκρινιστεί αν πρέπει να αναγνωρίζεται στο εν λόγω πρόσωπο το δικαίωμα ενημέρωσης καθώς και το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο. Μολονότι η απάντηση στο ερώτημα αυτό μπορεί να συναχθεί από τις προεκτεθείσες εκτιμήσεις, φρονώ ωστόσο ότι είναι σκόπιμη η διεξοδική ανάλυση ορισμένων νομικών πτυχών για λόγους σαφήνειας.

52. Όπως διευκρινίστηκε κατά την εξέταση του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος, η ιδιότητα ενός προσώπου υπό τις περιστάσεις που περιγράφονται στη απόφαση περί παραπομπής είναι εκείνη του «υπόπτου» κατά την έννοια των οδηγιών 2012/13 και 2013/48. Καθόσον πρόκειται για αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης, ο ενδιαφερόμενος αποκτά την εν λόγω ιδιότητα λόγω της δυνατότητας εφαρμογής των οδηγιών αυτών στην υπό κρίση υπόθεση, παρά το γεγονός ότι δεν έχει αποκτήσει την ιδιότητα του «κατηγορουμένου» με επίσημη γνωστοποίηση, όπως προβλέπεται από την ισχύουσα εθνική νομοθεσία. Αρκεί το γεγονός ότι για το συγκεκριμένο πρόσωπο υπάρχουν *de facto υπόνοιες* τέλεσης ποινικού αδικήματος, χωρίς να απαιτείται οι υπόνοιες αυτές να προσλάβουν επίσημη μορφή με ειδική πράξη ή γνωστοποίηση.

53. Αντίθετη ερμηνεία, κατά την οποία η άσκηση των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στις οδηγίες 2012/13 και 2013/48 θα πρέπει να εξαρτάται πλήρως από την έκδοση «τυπικής» πράξης των αρχών, *θα ήταν αυθαιρέτως συσταλτική και δεν θα εξασφάλιζε την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων* που κατοχυρώνονται στις οδηγίες αυτές. Συγκεκριμένα, θα ελλόχευε ο μη αμελητέος κίνδυνος να αυτοενοχοποιηθεί ο ενδιαφερόμενος λόγω προσβολής των δικαιωμάτων του καθόσον δεν θα είχε λάβει καμία γνωστοποίηση εκ μέρους των εθνικών αρχών. Ένα τέτοιο αποτέλεσμα θα έθετε βεβαίως υπό αμφισβήτηση τις αρχές της δίκαιης δίκης στον τομέα του ποινικού δικαίου. Υπογραμμίζω δε ότι, δεδομένου ότι οι αρμόδιες εθνικές αρχές δεν μπορούν να επικαλεστούν βασίμως πιθανές ελλείψεις ή κενά της νομοθεσίας τους προκειμένου να απαλλαγούν από τις υποχρεώσεις τους που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης, οφείλουν να διασφαλίσουν την πλήρη άσκηση των δικονομικών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στις εν λόγω οδηγίες.

54. Καθώς προκύπτει από την εξέταση του πρώτου ερωτήματος, η γνωστοποίηση των δικαιωμάτων πρέπει απαραίτητως να πραγματοποιείται σε πρώιμο στάδιο της διαδικασίας¹⁴, δεδομένου ότι το Δικαστήριο έχει διευκρινίσει ότι η εν λόγω ενημέρωση πρέπει να πραγματοποιείται *«το ταχύτερο δυνατόν από τη στιγμή που οι σχετικές υπόνοιες δικαιολογούν, σε περιπτώσεις πέραν των επειγουσών, τον εκ μέρους των αρμόδιων αρχών περιορισμό της ελευθερίας [των ενδιαφερομένων] μέσω μέτρων καταναγκασμού»*¹⁵. Προς διασφάλιση της αποτελεσματικής προστασίας του ενδιαφερομένου, σημειώνω ότι ο κανόνας αυτός θα πρέπει να εφαρμόζεται όχι μόνον όταν ο ενδιαφερόμενος βρίσκεται αντιμέτωπος με τα πιο αυστηρά μέτρα καταναγκασμού, όπως η σύλληψη ή η προσωρινή στέρηση της ελευθερίας, αλλά και όταν οι εναντίον του υπόνοιες δικαιολογούν άλλες *πράξεις καταναγκασμού οι οποίες συνιστούν σημαντική παρέμβαση στα θεμελιώδη δικαιώματα*.

55. Για τους λόγους αυτούς, εκτιμώ ότι μια προσέγγιση σύμφωνη προς τις διατάξεις της οδηγίας 2012/13 θα συνίστατο στην άμεση ενημέρωση του ΑΒ για τα δικαιώματά του όταν η αστυνομία αποφάσισε να διενεργήσει σωματική έρευνα και να κατασχέσει τα ναρκωτικά που είχε στην κατοχή του, κατόπιν της ομολογίας του. Πράγματι, είναι προφανές ότι ο ΑΒ ήταν εκτεθειμένος σε όλα τα μέτρα που διαθέτουν οι αρμόδιες αρχές στο πλαίσιο της ποινικής δίωξης από τη στιγμή που αυτοενοχοποιήθηκε παρουσία της αστυνομίας. Επιπλέον, υπογραμμίζεται στο

¹⁴ Βλ. σημείο 41 των παρούσων προτάσεων.

¹⁵ Απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2019, Rayonna prokuratura Lom (C-467/18, EU:C:2019:765, σκέψη 53). Η υπογράμμιση δική μου.

πλαίσιο αυτό ότι, μολονότι ο ΑΒ μπορούσε εμμέσως να συναγάγει ότι είχε καταστεί «ύποπτος» λόγω των μέτρων καταναγκασμού που ελήφθησαν εναντίον του, το γεγονός αυτό *δεν μπορεί να υποκαταστήσει την πλήρη γνωστοποίηση των δικονομικών δικαιωμάτων του*.

56. Όσον αφορά ειδικότερα το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο, επισημαίνεται ότι το άρθρο 3, παράγραφοι 1 και 2, της οδηγίας 2013/48 προβλέπει ότι οι ύποπτοι και οι κατηγορούμενοι έχουν δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο «εντός προθεσμίας και κατά τρόπο που να επιτρέπει στους ενδιαφερομένους να ασκούν τα δικαιώματα υπεράσπισής τους πρακτικά και αποτελεσματικά» ή «χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση», αντιστοίχως, και σε κάθε περίπτωση «*προτού εξεταστούν από την αστυνομία ή άλλη αρχή επιβολής του νόμου ή δικαστική αρχή*» (η υπογράμμιση δική μου). Μολονότι, όπως επισήμανα στο σημείο 43 των παρουσών προτάσεων, η προκαταρκτική εξέταση από την αστυνομία στο πλαίσιο «καθ' οδόν ελέγχου» ή «τακτικών δειγματοληπτικών ελέγχων» δεν μπορεί να θεωρηθεί ως «εξέταση» κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2013/48, από τις πληροφορίες που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο μπορεί να συναχθεί ότι ο ΑΒ υποβλήθηκε, εν πάση περιπτώσει, σε τέτοια εξέταση σε μεταγενέστερο στάδιο των ερευνών. Ειδικότερα, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι, «[κ]ατά τη διάρκεια της ήδη κινηθείσας ανακριτικής διαδικασίας [...] σε απροσδιόριστο χρόνο και τόπο (πιθανώς στα γραφεία της Αστυνομικής Διεύθυνσης), [ο επιθεωρητής της αρμόδιας για τη δίωξη δικαστικής αστυνομίας] ζήτησε, μετά τη διενέργεια της έρευνας, γραπτή κατάθεση του ΑΒ σύμφωνα με τον νόμο περί του Υπουργείου Εσωτερικών». Κατά συνέπεια, φρονώ ότι ο ΑΒ έπρεπε, το αργότερο σε αυτό το στάδιο της διαδικασίας, να έχει πρόσβαση σε δικηγόρο.

2. Απάντηση επί του δευτέρου και του πέμπτου προδικαστικού ερωτήματος

57. Κατόπιν των ανωτέρω εκτιμήσεων, προτείνω να δοθεί στο δεύτερο και στο πέμπτο προδικαστικό ερώτημα η απάντηση ότι η έννοια του «υπόπτου» κατά τις οδηγίες 2012/13 και 2013/48 αποτελεί αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης. Πρόσωπο για το οποίο υπάρχουν *de facto* υπόνοιες τέλεσης ποινικού αδικήματος έχει την ιδιότητα του «υπόπτου» κατά την έννοια των εν λόγω οδηγιών, παρά το γεγονός ότι στο εθνικό δίκαιο δεν υφίσταται η συγκεκριμένη ιδιότητα και δεν παρέχονται στο πρόσωπο για το οποίο υπάρχουν υπόνοιες τα δικαιώματα που του αναλογούν. Οι οδηγίες αυτές αντιτίθενται σε εθνική νομοθεσία και πρακτική βάσει των οποίων τα δικαιώματα υπεράσπισης γεννώνται μόνον από τη στιγμή κατά την οποία ο ενδιαφερόμενος αποκτά τυπικώς την ιδιότητα του «κατηγορουμένου», καθόσον η πράξη αυτή διενεργείται, ως προϋπόθεση για την εφαρμογή των δικαιωμάτων και των δικονομικών εγγυήσεων που προβλέπονται από το εθνικό δίκαιο, τηρουμένης πλήρως της διακριτικής ευχέρειας της επιφορτισμένης με την έρευνα αρχής, η οποία δεν υποχρεούται να ενημερώσει τον *de facto* ύποπτο για τις υπόνοιες που υφίστανται εις βάρος του το συντομότερο δυνατόν.

Δ. Επί του τετάρτου προδικαστικού ερωτήματος

1. Η συμβατότητα του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής με δικαστικό έλεγχο περιοριζόμενο στην τήρηση των τυπικών προϋποθέσεων

58. Με το τέταρτο προδικαστικό ερώτημα, το οποίο φρονώ ότι πρέπει να εξεταστεί πριν από το τρίτο ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν οι οδηγίες 2012/13 και 2013/48 καθώς και τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική νομολογία κατά την οποία, στο πλαίσιο της διαδικασίας εκ των υστέρων έγκρισης από τον δικαστή μέτρων καταναγκασμού που επιβλήθηκαν για τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων για

τις ανάγκες ποινικής έρευνας, ο δικαστής δεν μπορεί να εξετάσει αν υπήρξε προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων των υπόπτων και των κατηγορουμένων, τα οποία κατοχυρώνονται στις εν λόγω οδηγίες και άρθρα.

59. Συναφώς, το αιτούν δικαστήριο διευκρινίζει ότι, μολονότι, σύμφωνα με το άρθρο 164, παράγραφος 3, του ΝΡΚ, η σωματική έρευνα που διενεργείται βάσει εκθέσεως, στο πλαίσιο του προκαταρκτικού σταδίου της ποινικής διαδικασίας, πρέπει να υποβάλλεται σε εκ των υστέρων δικαστικό έλεγχο, εντούτοις, κατά τη σχετική εθνική νομολογία, ο έλεγχος αυτός αφορά μόνον τις τυπικές προϋποθέσεις από τις οποίες εξαρτάται η νομιμότητα του μέτρου αυτού και της εντεύθεν κατάσχεσης, και δεν παρέχει στο αρμόδιο δικαστήριο τη δυνατότητα να εξετάσει τον σεβασμό των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στις οδηγίες 2012/13 και 2013/48.

60. Προκειμένου να εξεταστεί το ζήτημα αυτό, πρέπει, κατ' αρχάς, να υπομνησθεί ότι, δυνάμει του άρθρου 47 του Χάρτη, κάθε πρόσωπο του οποίου παραβιάστηκαν τα δικαιώματα και οι ελευθερίες που διασφαλίζονται από το δίκαιο της Ένωσης έχει δικαίωμα πραγματικής προσφυγής ενώπιον δικαστηρίου, τηρουμένων των προϋποθέσεων που προβλέπονται στο εν λόγω άρθρο. Επιπλέον, κατά το άρθρο 48, παράγραφος 2, του Χάρτη, διασφαλίζεται ο σεβασμός των δικαιωμάτων της υπεράσπισης σε κάθε κατηγορούμενο. Η δυνατότητα εφαρμογής των διατάξεων αυτών δεν αμφισβητείται εν προκειμένω, δεδομένου ότι η υπόθεση της κύριας δίκης αφορά μια κατάσταση κατά την οποία οι βουλγαρικές αρχές εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης κατά την έννοια του άρθρου 51 του Χάρτη. Συγκεκριμένα, στο μέτρο που η επίμαχη βουλγαρική νομοθεσία αποσκοπεί στην εφαρμογή των οδηγιών 2012/13 και 2013/48, οι οποίες κατοχυρώνουν το δικαίωμα ενημέρωσης και το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο για ύποπτο ή/και κατηγορούμενο στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, το δικαίωμα αυτό εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Χάρτη. Όπως έχει επισημάνει επανειλημμένως το Δικαστήριο, οι δύο αυτές οδηγίες στηρίζονται στα δικαιώματα που κατοχυρώνονται ιδίως στα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη και αποσκοπούν στην προαγωγή των δικαιωμάτων αυτών¹⁶.

61. Όσον αφορά την ερμηνεία της οδηγίας 2012/13, επισημαίνεται ότι το άρθρο 8, παράγραφος 2, αυτής επιτάσσει «ο ύποπτος ή κατηγορούμενος ή ο συνήγορός του [να] έχει το δικαίωμα προσφυγής, σύμφωνα με τις προβλεπόμενες στο εθνικό δίκαιο διαδικασίες, κατά της ενδεχόμενης παράλειψης ή άρνησης της αρμόδιας αρχής να παράσχει τις πληροφορίες σύμφωνα με την παρούσα οδηγία» (η υπογράμμιση δική μου). Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, λαμβανομένης υπόψη της σημασίας του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής, το οποίο προστατεύεται από το άρθρο 47 του Χάρτη, και της σαφούς, ανεπιφύλακτης και συγκεκριμένης διατύπωσης του άρθρου 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2012/13, η τελευταία αυτή διάταξη απαγορεύει κάθε εθνικό μέτρο που εμποδίζει την άσκηση αποτελεσματικών μέσων ένδικοις προστασίας σε περίπτωση προσβολής των δικαιωμάτων που προστατεύει η οδηγία αυτή¹⁷. Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι η ίδια ερμηνεία επιβάλλεται και όσον αφορά το άρθρο 12 της οδηγίας 2013/48, κατά το οποίο «οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών [...] διαθέτουν αποτελεσματικό ένδικο βοήθημα σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο σε περίπτωση προσβολής των δικαιωμάτων που προβλέπονται δυνάμει της παρούσας οδηγίας»¹⁸.

¹⁶ Βλ. αποφάσεις της 5ης Ιουνίου 2018, Kolev κ.λπ. (C-612/15, EU:C:2018:392, σκέψεις 88 και 104)· της 12ης Μαρτίου 2020, VW (Δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο σε περίπτωση μη εμφάνισης) (C-659/18, EU:C:2020:201, σκέψη 44)· της 14ης Μαΐου 2020, Staatsanwaltschaft Offenburg (C-615/18, EU:C:2020:376, σκέψη 71), και της 21ης Οκτωβρίου 2021, ZX (Τακτοποίηση του κατηγορητηρίου) (C-282/20, EU:C:2021:874, σκέψη 26).

¹⁷ Απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2019, Rayonna prokuratura Lom (C-467/18, EU:C:2019:765, σκέψη 57).

¹⁸ Απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2019, Rayonna prokuratura Lom (C-467/18, EU:C:2019:765, σκέψη 58). Η υπογράμμιση δική μου.

62. Κατά συνέπεια, οι δύο αυτές οδηγίες επιβάλλουν στα κράτη μέλη την υποχρέωση να προβλέπουν πραγματική προσφυγή σε περίπτωση προσβολής των δικαιωμάτων που κατοχυρώνουν, προκειμένου να διασφαλίζεται ο δίκαιος χαρακτήρας της διαδικασίας και η αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων υπεράσπισης. Τούτου λεχθέντος, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι, κατά το άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2012/13 και το άρθρο 12, παράγραφος 1, της οδηγίας 2013/48, το δικαίωμα προσφυγής κατά των ενδεχόμενων προσβολών των εν λόγω δικαιωμάτων παρέχεται, αντιστοίχως, σύμφωνα με «τις εθνικές διαδικασίες» και «το εθνικό δίκαιο». Επομένως, οι διατάξεις αυτές δεν καθορίζουν ούτε τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να προβάλλεται η προσβολή των εν λόγω δικαιωμάτων ούτε τον χρόνο, κατά τη διάρκεια της ποινικής διαδικασίας, κατά τον οποίο μπορεί να γίνει αυτό, καταλείποντας επομένως στα κράτη μέλη *ορισμένο περιθώριο εκτίμησης ως προς τον καθορισμό ειδικών μέσων ένδικης προστασίας*.

63. Η ερμηνεία αυτή των διατάξεων των οδηγιών 2012/13 και 2013/48 επιβεβαιώνεται από τις αντίστοιχες αιτιολογικές σκέψεις τους. Συγκεκριμένα, στην αιτιολογική σκέψη 36 της οδηγίας 2012/13, αναφέρεται ότι το δικαίωμα προσφυγής κατά της ενδεχόμενης παράλειψης ή άρνησης της αρμόδιας αρχής να παράσχει πληροφορίες ή να γνωστοποιήσει υλικό της υπόθεσης σύμφωνα με την εν λόγω οδηγία «*δεν συνεπάγεται υποχρέωση των κρατών μελών να θεσπίσουν μια συγκεκριμένη διαδικασία ενδίκων μέσων, έναν ειδικό μηχανισμό ή μια διαδικασία προσφυγής κατά των εν λόγω περιπτώσεων παράλειψης ή άρνησης*» (η υπογράμμιση δική μου). Η αιτιολογική σκέψη 50 της οδηγίας 2013/48 κινείται στην ίδια κατεύθυνση καθόσον αναφέρει, κατ' ουσίαν, ότι η υποχρέωση των κρατών μελών να μεριμνούν ώστε να λαμβάνονται υπόψη τα δικαιώματα της υπεράσπισης και η δίκαιη διεξαγωγή της δίκης δεν πρέπει να θίγει τους εθνικούς κανόνες ή τα εθνικά συστήματα που αφορούν το παραδεκτό των αποδείξεων ούτε πρέπει «*να κωλύονται τα κράτη μέλη να διατηρούν σύστημα το οποίο να προβλέπει την προσκόμιση όλων των αποδεικτικών στοιχείων ενώπιον δικαστηρίου ή δικαστή, χωρίς χωριστή ή προηγούμενη αξιολόγηση του παραδεκτού των αποδεικτικών αυτών στοιχείων*» (η υπογράμμιση δική μου). Από τα ανωτέρω προκύπτει ότι ισχύει η αρχή της δικονομικής αυτονομίας των κρατών μελών, με την επιφύλαξη των ορίων που θέτει το δίκαιο της Ένωσης.

2. Περιορισμός της δικονομικής αυτονομίας των κρατών μελών από τις αρχές της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας

64. Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, ελλείπει σχετικής νομοθεσίας της Ένωσης, εναπόκειται στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους, δυνάμει της αρχής της δικονομικής αυτονομίας των κρατών μελών, να ορίζει τα αρμόδια δικαστήρια και να θεσπίζει λεπτομερείς δικονομικούς κανόνες για την άσκηση των ενδίκων βοηθημάτων που αποσκοπούν στη διασφάλιση των δικαιωμάτων τα οποία αντλούν οι πολίτες από το δίκαιο της Ένωσης. Προς τούτο, σύμφωνα με την αρχή της καλόπιστης συνεργασίας η οποία αποτυπώνεται πλέον στο άρθρο 4, παράγραφος 3, ΣΕΕ, οι δικονομικοί κανόνες οι οποίοι διέπουν τα μέσα ένδικης προστασίας που αποσκοπούν στην προάσπιση των δικαιωμάτων τα οποία αντλούν οι πολίτες από το δίκαιο της Ένωσης δεν πρέπει να είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που αφορούν παρόμοια μέσα ένδικης προστασίας του εσωτερικού δικαίου (αρχή της ισοδυναμίας) και δεν πρέπει να καθιστούν πρακτικά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων τα οποία παρέχει η έννομη τάξη της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας). Αυτές οι απαιτήσεις ισοδυναμίας και αποτελεσματικότητας εκφράζουν τη γενική υποχρέωση των κρατών μελών να διασφαλίζουν την ένδικη προστασία των δικαιωμάτων που αντλούν οι πολίτες από το δίκαιο της

Ένωσης, συμπεριλαμβανομένων των δικαιωμάτων υπεράσπισης¹⁹.

65. Η ανάγκη να ληφθεί υπόψη η αρχή της δικονομικής αυτονομίας των κρατών μελών εξηγείται από το γεγονός ότι οι οδηγίες 2012/13 και 2013/48 εκδόθηκαν με νομική βάση το άρθρο 82, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ, το οποίο επιτρέπει μόνον τη θέσπιση ελάχιστων κανόνων σχετικά με τα «δικαιώματα των προσώπων» στην ποινική διαδικασία. Με την προσέγγιση αυτή, ο νομοθέτης είχε ως σκοπό να διευκολύνει την εφαρμογή της αρχής της αμοιβαίας αναγνώρισης, την οποία προανέφερα στις παρούσες προτάσεις²⁰. Εντούτοις, δεν πρέπει να λησμονείται ότι, στο μέτρο που οι οδηγίες αυτές συμβάλλουν σε μια *ελάχιστη εναρμόνιση των ποινικών διαδικασιών* στον χώρο ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης της Ένωσης, δεν μπορούν να θεωρηθούν ως πλήρη και εξαντλητικά μέσα. Κατά συνέπεια, οι εν λόγω οδηγίες καταλείπουν ευχέρεια στα κράτη μέλη, όπως αναφέρεται στην αιτιολογική σκέψη 40 της οδηγίας 2012/13 και στην αιτιολογική σκέψη 54 της οδηγίας 2013/48, να επεκτείνουν τα δικαιώματα που προβλέπονται σε αυτές, προκειμένου να παρέχεται υψηλότερο επίπεδο προστασίας και σε περιστάσεις που δεν ρυθμίζονται ρητώς από αυτές, το δε επίπεδο προστασίας δεν θα πρέπει ποτέ να υπολείπεται των προδιαγραφών που προβλέπει η ΕΣΔΑ, όπως ερμηνεύονται στη νομολογία του ΕΔΔΑ²¹.

66. Όσον αφορά την αρχή της ισοδυναμίας, από κανένα στοιχείο της δικογραφίας που έχει στη διάθεσή του το Δικαστήριο δεν προκύπτει ότι η εν λόγω αρχή παραβιάζεται από την επίμαχη εθνική νομολογία, κατά την οποία, στο πλαίσιο της διαδικασίας έγκρισης, εκ των υστέρων, από δικαστή μέτρων καταναγκασμού που επιβλήθηκαν για τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων για τις ανάγκες ποινικής έρευνας, ο δικαστικός έλεγχος αφορά μόνον τις τυπικές προϋποθέσεις από τις οποίες εξαρτάται η νομιμότητα των εν λόγω μέτρων και δεν παρέχεται στο αρμόδιο δικαστήριο η δυνατότητα να εξετάσει τον σεβασμό των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στις οδηγίες 2012/13 και 2013/48. Συγκεκριμένα, η νομολογία αυτή έχει εφαρμογή ανεξαρτήτως του αν το μέτρο καταναγκασμού ελήφθη κατά παράβαση ατομικού δικαιώματος το οποίο στηρίζεται σε διατάξεις του εθνικού δικαίου ή στις διατάξεις του δικαίου της Ένωσης.

67. Αντιθέτως, το αιτούν δικαστήριο εκφράζει αμφιβολίες ως προς τη συμβατότητα της εν λόγω εθνικής πρακτικής με την αρχή της αποτελεσματικότητας. Παραπέμποντας στη νομολογία του ΕΔΔΑ, το αιτούν δικαστήριο υπενθυμίζει ότι οι εξωδικαστικές ομολογίες υπόπτου χωρίς τη συνδρομή δικηγόρου, σε αυτό το πρώιμο στάδιο, μπορεί να οδηγήσουν σε προσβολή του δίκαιου χαρακτήρα της δίκης, κατά παράβαση του άρθρου 6, παράγραφοι 1 και 3, της ΕΣΔΑ. Κατά το αιτούν δικαστήριο, *η νομολογία των βουλγαρικών δικαστηρίων έχει ομοφώνως αρνηθεί να αναγνωρίσει ως αποδεικτικά στοιχεία τις πληροφορίες που συλλέγονται από πρόσωπα τα οποία μολονότι στην πραγματικότητα είναι ύποπτα, εντούτοις συχνά εξετάζονται ως μάρτυρες για τις δικές τους ενέργειες*. Ωστόσο, το αιτούν δικαστήριο διατηρεί αμφιβολίες ως προς το κατά πόσον η εν λόγω δικονομική κύρωση η οποία πλήττει ορισμένο αποδεικτικό στοιχείο μπορεί να αποτελέσει επαρκή εγγύηση ότι θα γίνονται σεβαστά τα δικαιώματα υπεράσπισης των πολιτών, όπως προβλέπονται στον Χάρτη και αναφέρονται λεπτομερώς στις οδηγίες 2012/13 και 2013/48.

68. Όσον αφορά την προμνημονευθείσα αρχή της αποτελεσματικότητας, πρέπει να υπομνησθεί κατ' αρχάς ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν συνεπάγεται υποχρέωση των κρατών μελών να καθιερώνουν άλλα μέσα ένδικης προστασίας από εκείνα που προβλέπει το εσωτερικό δίκαιο,

¹⁹ Πρβλ. αποφάσεις της 18ης Μαρτίου 2010, *Alassini κ.λπ.* (C-317/08 έως C-320/08, EU:C:2010:146, σκέψη 49)· της 27ης Ιουνίου 2013, *Agrokonsulting-04* (C-93/12, EU:C:2013:432, σκέψεις 35 και 36), και της 1ης Αυγούστου 2022, *TL* (Παράλειψη ορισμού διερμηνέα και παράλειψη μετάφρασης) (C-242/22 PPU, EU:C:2022:611, σκέψη 75).

²⁰ Βλ. σημείο 29 των παρούσων προτάσεων.

²¹ Πρβλ. απόφαση της 13ης Ιουνίου 2019, *Moro* (C-646/17, EU:C:2019:489, σκέψεις 36 και 54), και, κατ' αναλογίαν, απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2018, *Milev* (C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, σκέψη 47).

εκτός και αν από την οικονομία της επίμαχης εθνικής έννομης τάξης προκύπτει ότι δεν υφίσταται κανένα μέσο ένδικης προστασίας το οποίο να καθιστά δυνατή, έστω και παρεμπιπτόντως, τη διασφάλιση του σεβασμού των δικαιωμάτων που οι πολίτες αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης ή αν το μόνο μέσο πρόσβασης στη δικαιοσύνη είναι να αναγκαστούν οι πολίτες να παραβιάσουν τον νόμο²².

69. Από τη νομολογία του Δικαστηρίου προκύπτει ότι κάθε περίπτωση στο πλαίσιο της οποίας τίθεται το ζήτημα αν ο εθνικός δικονομικός κανόνας καθιστά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει στους ιδιώτες η έννομη τάξη της Ένωσης πρέπει να αναλύεται λαμβάνοντας υπόψη τη θέση της διάταξης αυτής στο σύνολο της διαδικασίας, την εξέλιξη και τις ιδιαιτερότητες της διαδικασίας ενώπιον των διαφόρων εθνικών αρχών. Υπό το πρίσμα αυτό, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, κατά περίπτωση, οι αρχές που αποτελούν τη βάση του εθνικού δικαιοδοτικού συστήματος, όπως η προστασία των δικαιωμάτων υπεράσπισης, η αρχή της ασφάλειας δικαίου και η εύρυθμη διεξαγωγή της διαδικασίας²³.

70. Κατά τη νομολογία αυτή, η εκτίμηση της τήρησης της αρχής της αποτελεσματικότητας δεν απαιτεί την ανάλυση του συνόλου των μέσων έννομης προστασίας που υφίστανται σε ένα κράτος μέλος, αλλά μια ανάλυση της, κατά τα προβαλλόμενα, θίγουσας την εν λόγω αρχή διάταξης με βάση το πλαίσιο στο οποίο αυτή εντάσσεται, όπερ μπορεί να συνεπάγεται την ανάλυση και άλλων δικονομικών διατάξεων που εφαρμόζονται στο πλαίσιο του μέσου ένδικης προστασίας του οποίου η αποτελεσματικότητα αμφισβητείται ή την ανάλυση μέσων ένδικης προστασίας που έχουν το ίδιο αντικείμενο με το προαναφερθέν μέσο²⁴. Επομένως, το Δικαστήριο επισημαίνει ότι οι εκδοθείσες αποφάσεις είναι απλώς το αποτέλεσμα ανά περίπτωση εκτιμήσεων, κατόπιν εξέτασης όλου του ιδιαίτερου πραγματικού και νομικού πλαισίου κάθε υπόθεσης, οι οποίες δεν μπορούν να μεταφερθούν αυτομάτως σε διαφορετικούς τομείς από τους τομείς εντός των οποίων εκδόθηκαν²⁵.

3. Τα χαρακτηριστικά του δικαστικού ελέγχου τον οποίο διενεργούν τα βουλγαρικά δικαστήρια

71. Όσον αφορά την εξέταση της υπό κρίση υπόθεσης, φρονώ ότι τόσο από το γράμμα όσο και από τους σκοπούς του άρθρου 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2012/13 και του άρθρου 12, παράγραφος 1, της οδηγίας 2013/48, καθώς και από τις διευκρινίσεις που παρασχέθηκαν με τις προμνημονευθείσες αιτιολογικές σκέψεις, προκύπτει ότι δεν αντιβαίνει στο δίκαιο της Ένωσης να περιορίζει κράτος μέλος τον δικαστικό έλεγχο των μέτρων καταναγκασμού που επιβάλλονται για τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων στην τυπική νομιμότητά τους εάν, στη συνέχεια, στο πλαίσιο της ποινικής δίκης, ο δικαστής της ουσίας είναι σε θέση να εξακριβώσει ότι διασφαλίστηκαν τα δικαιώματα του ενδιαφερομένου τα οποία απορρέουν από τις εν λόγω οδηγίες, ερμηνευόμενα υπό το πρίσμα των θεμελιωδών δικαιωμάτων. Από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι αυτό ακριβώς συμβαίνει στο βουλγαρικό δίκαιο. Συγκεκριμένα, όπως επισημάνθηκε στο σημείο 67 των παρουσών προτάσεων, τα βουλγαρικά δικαστήρια αρνούνται να αναγνωρίσουν ως αποδεικτικά στοιχεία τις πληροφορίες που συλλέγονται κατά παράβαση των δικονομικών δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται υπέρ των υπόπτων στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας.

²² Απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2021, Randstad Italia (C-497/20, EU:C:2021:1037, σκέψη 62).

²³ Αποφάσεις της 14ης Δεκεμβρίου 1995, Peterbroeck (C-312/93, EU:C:1995:437, σκέψη 14)· της 7ης Ιουνίου 2007, van der Weerd κ.λπ. (C-222/05 έως C-225/05, EU:C:2007:318, σκέψη 33), και της 11ης Σεπτεμβρίου 2019, Călin (C-676/17, EU:C:2019:700, σκέψη 42).

²⁴ Απόφαση της 28ης Ιουνίου 2022, Επιτροπή κατά Ισπανίας (Παραβίαση του δικαιού της Ένωσης από τον νομοθέτη) (C-278/20, EU:C:2022:503, σκέψεις 59 και 60).

²⁵ Πρβλ. απόφαση της 21ης Νοεμβρίου 2002, Cofidis (C-473/00, EU:C:2002:705, σκέψη 37).

72. Με άλλα λόγια, η υφιστάμενη νομολογία των βουλγαρικών δικαστηρίων παρέχει τη δυνατότητα αποκλεισμού των πληροφοριών και των αποδεικτικών στοιχείων που αποκτήθηκαν κατά παράβαση των επιταγών του δικαίου της Ένωσης, εν προκειμένω του άρθρου 3 της οδηγίας 2012/13, σχετικά με την ενημέρωση του υπόπτου για τα δικαιώματά του, και του άρθρου 3 της οδηγίας 2013/48, σχετικά με την πρόσβαση σε δικηγόρο. Επομένως, οι παρατυπίες που ενδέχεται να διαπιστωθούν στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας μπορούν να θεραπευθούν²⁶. Αντιθέτως, φαίνεται ότι κάθε ύποπτος έχει τη δυνατότητα να επικαλεστεί προσβολή των δικαιωμάτων του στο πλαίσιο της ποινικής διαδικασίας. Επομένως, ο μηχανισμός τον οποίο φαίνεται να έχει θεσπίσει η βουλγαρική έννομη τάξη παρουσιάζει ομοιότητες με τους μηχανισμούς που έχουν αναπτυχθεί σε άλλα κράτη μέλη, είτε προβλέπονται από το γραπτό δίκαιο (συνταγματικό δίκαιο/ποινική νομοθεσία) είτε από το εθιμικό δίκαιο. Εξάλλου, συχνά οι μηχανισμοί αυτοί στηρίζονται ακριβώς στη νομολογία των εθνικών δικαστηρίων. Επομένως, οι δικονομικοί κανόνες του βουλγαρικού δικαίου, όπως ερμηνεύονται από τα αρμόδια δικαστήρια, δεν καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση του δικαιώματος του υπόπτου να προσφύγει, σύμφωνα με τις εθνικές διαδικασίες, κατά της προσβολής των προμνημονευθέντων δικονομικών δικαιωμάτων. Μολονότι το αιτούν δικαστήριο εκφράζει συναφώς ορισμένες επιφυλάξεις, ιδίως όσον αφορά την καταλληλότητα των μηχανισμών που προβλέπει το βουλγαρικό δίκαιο για τη διασφάλιση των δικαιωμάτων του υπόπτου, η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δεν περιέχει επαρκή στοιχεία προς στήριξη της άποψης αυτής.

73. Επιπλέον, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι το αιτούν δικαστήριο δεν αναφέρει ποια μέτρα θα μπορούσαν να ληφθούν ή να αναπτυχθούν διά της νομοθετικής οδού ή μέσω της νομολογίας προκειμένου να ενισχυθεί η προστασία των δικονομικών δικαιωμάτων του υπόπτου στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας. Δεδομένου ότι η Βουλγαρική Κυβέρνηση δεν παρενέβη στην υπό κρίση υπόθεση, οι μόνες πληροφορίες στις οποίες μπορεί να στηριχθεί το Δικαστήριο είναι αυτές που παρέσχε το αιτούν δικαστήριο. Τούτου λεχθέντος, φρονώ ότι, εν πάση περιπτώσει, δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο να προτείνει ενδεχόμενες μεταρρυθμίσεις στις αρμόδιες αρχές, ιδίως αν ληφθεί υπόψη η ποικιλομορφία των μηχανισμών και των μέσων ένδικης προστασίας που είναι γνωστά στα διάφορα κράτη μέλη για τη διασφάλιση της μεταφοράς των οδηγιών 2012/13 και 2013/48. Ο ρόλος του Δικαστηρίου στην υπό κρίση υπόθεση πρέπει μάλλον να περιοριστεί στην εξέταση του ζητήματος αν η άσκηση του δικαιώματος πραγματικής προσφυγής καθίσταται πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερής. Λαμβανομένων υπόψη των διαθέσιμων πληροφοριών, *πρέπει να δοθεί αρνητική απάντηση στο συγκεκριμένο ερώτημα.*

74. Κατά τη γνώμη μου, μια ανάλυση υπό το πρίσμα των άρθρων 47 και 48 του Χάρτη, στα οποία αναφέρεται το αιτούν δικαστήριο, δεν μπορεί να μεταβάλει το συμπέρασμα αυτό. Όσον αφορά, ειδικότερα, το άρθρο 47 του Χάρτη, το οποίο κατοχυρώνει το δικαίωμα αποτελεσματικής δικαστικής προστασίας, υπενθυμίζεται ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν υποχρεώνει, κατ' αρχήν, τα κράτη μέλη να θεσπίζουν ενώπιον των εθνικών τους δικαιοδοτικών οργάνων άλλα μέσα ένδικης προστασίας από εκείνα που προβλέπει το εθνικό δίκαιο, προκειμένου να εξασφαλισθεί η προάσπιση των δικαιωμάτων που οι πολίτες αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης. Η κατάσταση είναι διαφορετική αν από την οικονομία της επίμαχης εθνικής έννομης τάξης προκύπτει ότι δεν

²⁶ Στις προτάσεις μου στην υπόθεση K.B. και F.S. (Αυτεπάγγελτη εξέταση στον ποινικό τομέα) (C-660/21, EU:C:2023:52, σημεία 64 και 65), επέστησα την προσοχή στο γεγονός ότι η γαλλική νομοθεσία στον τομέα της ποινικής δικονομίας παρέχει την ευχέρεια να μη ληφθούν υπόψη πληροφορίες και αποδεικτικά στοιχεία που αποκτήθηκαν κατά παράβαση των επιταγών του δικαίου της Ένωσης, εν προκειμένω των άρθρων 3 και 4 της οδηγίας 2012/13. Διατύπωσα την άποψη ότι η ύπαρξη των δικονομικών αυτών κανόνων εγγυάται την αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης και η απαγόρευση προς το αιτούν δικαστήριο να εξετάσει αυτεπαγγέλτως μια ένσταση ακυρότητας της διαδικασίας η οποία αφορά καθυστερημένη γνωστοποίηση στους δύο κατηγορουμένους του δικαιώματος σιωπής, ως λόγο ακυρότητας ιδιωτικής φύσης, δεν παραβιάζει την αρχή της αποτελεσματικότητας.

υφίσταται κανένα μέσο ένδικης προστασίας που να καθιστά δυνατή, έστω και παρεμπιπτόντως, τη διασφάλιση του σεβασμού των δικαιωμάτων που οι πολίτες αντλούν από το δίκαιο της Ένωσης²⁷. Ωστόσο, όπως δέχεται το ίδιο το αιτούν δικαστήριο, αυτό δεν συμβαίνει εν προκειμένω.

75. Για τους λόγους που εκτέθηκαν στα προηγούμενα σημεία, τείνω να συμπεράνω ότι η βουλγαρική νομοθεσία περί ποινικής δικονομίας, όπως ερμηνεύεται από τα εθνικά δικαστήρια, *δεν εγείρει αμφιβολίες υπό το πρίσμα της αρχής της αποτελεσματικότητας*. Η αρχή αυτή δεν αποκλείει τον δικαστικό έλεγχο ο οποίος αφορά μόνον την τήρηση των τυπικών προϋποθέσεων ενός μέτρου καταναγκασμού, όπως η έρευνα, χωρίς να ελέγχεται η τήρηση των δικαιωμάτων που απορρέουν από τις οδηγίες 2012/13 και 2013/48, ερμηνευόμενων υπό το πρίσμα των θεμελιωδών δικαιωμάτων, *υπό την προϋπόθεση ότι η εν λόγω τήρηση μπορεί να ελεγχθεί από τον δικαστή της ουσίας στο πλαίσιο της ποινικής δίκης*, ο οποίος θα αποφανθεί επί της ενοχής του ΑΒ. Εντούτοις, εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο, το οποίο έχει άμεση γνώση των εφαρμοστέων δικονομικών κανόνων, να προβεί στους κατάλληλους ελέγχους και, κατά περίπτωση, να συναγάγει όλα τα αναγκαία συμπεράσματα προκειμένου να διασφαλιστεί η αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ένωσης.

76. Στο πλαίσιο αυτό, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, σε όλες τις περιπτώσεις που οι διατάξεις μιας οδηγίας είναι, από άποψη περιεχομένου, απαλλαγμένες αιρέσεων και αρκούντως ακριβείς, οι ιδιώτες μπορούν να τις επικαλούνται έναντι του κράτους ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, είτε όταν το κράτος αυτό παρέλειψε να μεταφέρει εμπροθέσμως την οδηγία στο εσωτερικό δίκαιο είτε όταν προέβη σε πλημμελή μεταφορά της²⁸. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, το άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2012/13 και το άρθρο 12 της οδηγίας 2013/48, καθώς και το άρθρο 47 του Χάρτη, αποτελούν διατάξεις σαφείς, ανεπιφύλακτες και ακριβείς²⁹. Κατά συνέπεια, έχουν άμεσο αποτέλεσμα. Επομένως, τα πρόσωπα που είναι *de facto* «ύποπτα» κατά το βουλγαρικό δίκαιο, όπως ο ΑΒ στην υπόθεση της κύριας δίκης, πρέπει να μπορούν να ασκήσουν απευθείας τα ένδικα βοηθήματα που προβλέπονται στο άρθρο 8, παράγραφος 2, της οδηγίας 2012/13 και στο άρθρο 12 της οδηγίας 2013/48, σε συνδυασμό με τα άρθρα 47 και 48 του Χάρτη.

4. Απάντηση επί του τετάρτου προδικαστικού ερωτήματος

77. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, προτείνω να δοθεί στο τέταρτο προδικαστικό ερώτημα η απάντηση ότι το δίκαιο της Ένωσης, και ιδίως η αρχή της αποτελεσματικότητας, δεν απαγορεύει σε κράτος μέλος να περιορίζει τον δικαστικό έλεγχο των μέτρων καταναγκασμού που επιβάλλονται για τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων στην τυπική νομιμότητά τους εάν, στη συνέχεια, στο πλαίσιο της ποινικής δίκης, ο δικαστής της ουσίας είναι σε θέση να ελέγξει ότι διασφαλίστηκαν τα δικαιώματα του ενδιαφερομένου που απορρέουν από τις οδηγίες 2012/13 και 2013/48, ερμηνευόμενα υπό το πρίσμα των άρθρων 47 και 48 του Χάρτη.

²⁷ Απόφαση της 14ης Μαΐου 2020, Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság (C-924/19 PPU και C-925/19 PPU, EU:C:2020:367, σκέψη 143).

²⁸ Απόφαση της 1ης Ιουλίου 2010, Gassmayr (C-194/08, EU:C:2010:386, σκέψεις 44 και 45).

²⁹ Απόφαση της 19ης Σεπτεμβρίου 2019, Rayonna prokuratura Lom (C-467/18, EU:C:2019:765, σκέψεις 57 και 58).

E. Επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

1. Πρόταση αναδιατύπωσης του ερωτήματος

78. Με το τρίτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί, κατ' ουσίαν, να διευκρινιστεί αν οι αρχές της νομιμότητας και της απαγόρευσης των αυθαιρεσιών καθώς και η οδηγία 2013/48 και, ειδικότερα, το άρθρο 3, παράγραφος 3, στοιχείο β', αυτής έχουν την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική ρύθμιση δυνάμει της οποίας μόνον τα πρόσωπα στα οποία έχει επισήμως αποδοθεί η ιδιότητα του «κατηγορουμένου» απολαμβάνουν των δικαιωμάτων που απορρέουν από την οδηγία αυτή, μολονότι το χρονικό σημείο κατά το οποίο αποδίδεται η εν λόγω ιδιότητα εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια του ανακριτικού οργάνου.

79. Φρονώ ότι η απάντηση στο ερώτημα αυτό προκύπτει σαφώς από την εξέταση των προηγούμενων ερωτημάτων. Όπως έχω επισημάνει στις παρούσες προτάσεις³⁰, τυχόν ερμηνεία κατά την οποία η άσκηση των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στις οδηγίες 2012/13 και 2013/48 θα πρέπει να εξαρτάται εξ ολοκλήρου από την έκδοση «τυπικής» πράξης των εθνικών αρχών θα ήταν αυθαιρέτως συσταλτική και δεν θα εξασφάλιζε την αποτελεσματική άσκηση των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται με τις οδηγίες αυτές. Πράγματι, δεν συνάδει με την απαίτηση του άρθρου 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2013/48, σύμφωνα με την οποία ο ενδιαφερόμενος τυγχάνει «χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση» της συνδρομής δικηγόρου³¹, το να εναπόκειται η αποτελεσματική άσκηση του δικαιώματος αυτού αποκλειστικά στη διακριτική ευχέρεια των αρμόδιων αρχών.

80. Μολονότι το τρίτο ερώτημα μπορεί, εκ πρώτης όψεως, να φαίνεται περιττό, λαμβανομένων υπόψη των προηγούμενων εκτιμήσεων, πρέπει να υπομνησθεί ότι, με την απάντησή του, το Δικαστήριο θα πρέπει απαραίτητως να λάβει υπόψη τις ιδιαίτερες περιστάσεις της διαφοράς της κύριας δίκης, ήτοι το γεγονός ότι η διαφορά αυτή αφορά την αίτηση για εκ των υστέρων δικαστική έγκριση της έρευνας και της κατάσχεσης των ουσιών που βρέθηκαν στην κατοχή του ΑΒ. Στη συνέχεια, θα εξετάσω το τρίτο ερώτημα λαμβάνοντας υπόψη τις συγκεκριμένες περιστάσεις. Υπό το πρίσμα αυτό, το ερώτημα που υπέβαλε το αιτούν δικαστήριο φαίνεται να αποσκοπεί μάλλον στο να διευκρινιστεί αν το άρθρο 3 της οδηγίας 2013/48 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία παρέχει τη δυνατότητα διενέργειας σωματικής έρευνας και κατάσχεσης παράνομων αγαθών χωρίς ο ενδιαφερόμενος να έχει δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο.

81. Εάν το Δικαστήριο ερμηνεύσει το τρίτο ερώτημα υπό την προτεινόμενη έννοια, θα πρέπει, εκ προοιμίου, να επιστήσει την προσοχή στο γεγονός ότι το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2013/48 επιβάλλει αυστηρές απαιτήσεις καθόσον προβλέπει ότι οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι πρέπει να έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο «χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση» και, «[σ]ε κάθε περίπτωση», *από οποιαδήποτε από τις τέσσερις χρονικές στιγμές, ανάλογα με το ποια προκύπτει πρώτη, που απαριθμούνται στην εν λόγω διάταξη*, υπό στοιχεία α' έως δ'. Δεδομένου ότι η έρευνα και η κατάσχεση παράνομων αγαθών, αυτές καθεαυτές, δεν περιλαμβάνονται μεταξύ των χρονικών στιγμών που αναφέρει η εν λόγω διάταξη, πρέπει, κατ' αρχήν, να αποκλειστεί η προσβολή του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο, εκτός αν οι περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης αντιστοιχούν στα κριτήρια μιας ή περισσότερων από τις εν λόγω συγκεκριμένες χρονικές στιγμές, όπερ εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εξακριβώσει. Οι ακόλουθες εκτιμήσεις μπορεί να είναι χρήσιμες στο αιτούν δικαστήριο για την εφαρμογή της εν λόγω διάταξης.

³⁰ Βλ. σημείο 53 των παρούσων προτάσεων.

³¹ Βλ. σημείο 56 των παρούσων προτάσεων.

2. Επί του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο πριν από την εξέταση του υπόπτου από την αστυνομία

82. Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2013/48, οι ύποπτοι ή οι κατηγορούμενοι έχουν πρόσβαση σε δικηγόρο *προτού εξεταστούν* από την αστυνομία ή άλλη αρχή επιβολής του νόμου ή δικαστική αρχή. Η εν λόγω διάταξη συνιστά κωδικοποίηση της νομολογίας του ΕΔΔΑ³², κατά την οποία το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ, επιτάσσει, κατά κανόνα, να παρέχεται πρόσβαση σε δικηγόρο *ήδη από την πρώτη εξέταση* του υπόπτου από την αστυνομία, εκτός αν αποδειχθεί, υπό το πρίσμα των ιδιαίτερων περιστάσεων της υπόθεσης, ότι υφίστανται επιτακτικοί λόγοι για τον περιορισμό του δικαιώματος αυτού³³. Από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει ότι, μετά την έρευνα, ο ΑΒ εξετάστηκε στο αστυνομικό τμήμα, εξέταση κατά τη διάρκεια της οποίας παρέσχε εξηγήσεις και επιβεβαίωσε εγγράφως την ομολογία του. Ωστόσο, φαίνεται ότι ο ΑΒ δεν ενημερώθηκε για το δικαίωμά του να έχει πρόσβαση σε δικηγόρο και δεν άσκησε πράγματι το δικαίωμα αυτό, πράγμα προβληματικό από την άποψη των δικαιωμάτων που εγγυάται η οδηγία 2013/48. Φρονώ ότι η πρακτική αυτή των επιφορτισμένων με τις ποινικές έρευνες αρχών δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνάδει με τις επιταγές της εν λόγω οδηγίας.

3. Επί του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση μετά τη στέρηση της ελευθερίας του υπόπτου

83. Ανεξαρτήτως των προεκτεθέντων, τίθεται το ζήτημα αν ο ΑΒ μπορούσε να επικαλεστεί το δικαίωμά του πρόσβασης σε δικηγόρο κατά τον χρόνο της έρευνας, μολονότι το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2013/48 δεν αναφέρει ρητώς το συγκεκριμένο μέτρο καταναγκασμού. Κατά τη γνώμη μου, τούτο θα συνέβαινε αν η κατάσταση στην οποία βρισκόταν ο ΑΒ μπορούσε να εκληφθεί ως «στέρηση της ελευθερίας», σύμφωνα με την περίπτωση του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο γ', της εν λόγω οδηγίας. Δεδομένου ότι η απόφαση περί παραπομπής δεν περιέχει συναφώς καμία σαφή πληροφορία, το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει να εξετάσει το ίδιο αν οι περιστάσεις της υπόθεσης της κύριας δίκης μπορούν να χαρακτηριστούν ως «στέρηση της ελευθερίας» κατά την έννοια της εν λόγω διατάξης.

α) Εκτιμήσεις σε περίπτωση που η έρευνα διενεργήθηκε στο πλαίσιο καθ' οδόν ελέγχου

84. Αφενός, από ορισμένα στοιχεία προκύπτει ότι η έρευνα πραγματοποιήθηκε επιτόπου, στην άκρη του δρόμου, αφού ακινητοποιήθηκε το όχημα από την αστυνομία και υποβλήθηκε σε έλεγχο. Σε μια τέτοια περίπτωση, φρονώ ότι δεν μπορεί ευλόγως να θεωρηθεί ότι ο ΑΒ στερήθηκε την ελευθερία του. Συγκεκριμένα, ένα τέτοιο μέτρο καταναγκασμού, το οποίο λαμβάνεται επειγόντως, αμέσως μετά την εμφάνιση ενδείξεων περί τέλεσης ποινικού αδικήματος, δεν μπορεί, κατά τη γνώμη μου, να εξομοιωθεί με «στέρηση της ελευθερίας». Δεν πρέπει να παροράται ότι ο ΑΒ ούτε είχε τυπικώς τεθεί υπό κράτηση ούτε εξετάστηκε από την αστυνομία ενώ τελούσε υπό προσωρινή κράτηση, αλλά απλώς είχε σταματήσει στο πλαίσιο καθ' οδόν ελέγχου. Μολονότι ο ΑΒ δεν είχε την ευχέρεια να αποφύγει τον καθ' οδόν έλεγχο, από τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υπόθεσης δεν προκύπτει κανένας σημαντικός περιορισμός της ελευθερίας δράσης του. Οποιαδήποτε εκτίμηση περί του αντιθέτου θα ήταν, κατά τη γνώμη μου, όχι μόνον αντίθετη προς το γράμμα του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο γ', της οδηγίας 2013/48, αλλά και ικανή να

³² Πρβλ. Mitsilegas V., *EU Criminal Law*, Hart Publishing, Οξφόρδη, 2022 (2η έκδοση), σ. 267.

³³ Απόφαση του ΕΔΔΑ της 27ης Νοεμβρίου 2008, Salduz κατά Τουρκίας (CE:ECHR:2008:1127JUD003639102, § 55).

διευρύνει υπέρμετρα το πεδίο εφαρμογής του, τούτο δε κατά μείζονα λόγο καθόσον μια τέτοια προσέγγιση δεν είναι αναγκαία για τη διασφάλιση της αποτελεσματικής προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων στο πλαίσιο ποινικής έρευνας, όπως θα εξηγήσω στη συνέχεια.

85. Όπως επισήμανα με τις παρούσες προτάσεις, τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στις οδηγίες 2012/13 και 2013/48 αποτελούν έκφραση του δικαιώματος σε δίκαιη δίκη στον τομέα του ποινικού δικαίου³⁴. Στο πλαίσιο αυτό, μνημονεύεται η νομολογία του Δικαστηρίου, κατά την οποία η οδηγία 2013/48 προωθεί, μεταξύ άλλων, το δικαίωμα κάθε προσώπου να συμβουλευέται δικηγόρο και να του αναθέτει την εκπροσώπηση και την υπεράσπισή του, το οποίο κατοχυρώνεται στο άρθρο 47, δεύτερο εδάφιο, του Χάρτη, καθώς και τα δικαιώματα υπεράσπισης που κατοχυρώνονται στο άρθρο 48, παράγραφος 2, του Χάρτη³⁵. Εξάλλου, πρέπει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 12 της οδηγίας 2013/48, η τελευταία προωθεί την εφαρμογή των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στον Χάρτη, και ιδίως των άρθρων 6, 47 και 48 αυτού, βάσει των άρθρων 5 και 6 της ΕΣΔΑ όπως έχουν ερμηνευθεί από το ΕΔΔΑ. Κατά συνέπεια, οι διατάξεις της εν λόγω οδηγίας πρέπει να ερμηνεύονται υπό το πρίσμα του άρθρου 6, παράγραφος 3, στοιχείο γ', της ΕΣΔΑ, το οποίο προβλέπει ρητώς το δικαίωμα συνδρομής δικηγόρου.

86. Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι έρευνα στο πλαίσιο καθ' οδόν ελέγχου, κατά την οποία έγιναν αυτοενοχοποιητικές δηλώσεις, δεν καταδεικνύει κανένα σημαντικό περιορισμό της ελευθερίας δράσης του ενδιαφερομένου, ο οποίος θα αρκούσε ενδεχομένως για να ενεργοποιηθεί απαίτηση νομικής αρωγής ήδη από αυτό το στάδιο της διαδικασίας. Πρέπει να επισημανθεί το γεγονός ότι το ΕΔΔΑ στηρίχθηκε, κατ' ουσίαν, στα ίδια επιχειρήματα που εκτέθηκαν στο σημείο 84 των παρούσων προτάσεων, ήτοι στην έλλειψη τυπικής κράτησης ή εξέτασης του ενδιαφερομένου από την αστυνομία ενώ αυτός τελούσε υπό προσωρινή κράτηση, δηλαδή μέτρων που συνεπάγονται στέρηση της ελευθερίας, τα οποία θα μπορούσαν να δικαιολογήσουν την παρέμβαση δικηγόρου. Λαμβανομένων υπόψη των προεκτεθέντων, εκτιμώ ότι το γεγονός ότι κάποιος υποβάλλεται σε έρευνα στην άκρη του δρόμου, στο πλαίσιο καθ' οδόν ελέγχου, χωρίς να έχει λάβει νομική συνδρομή, δεν συνιστά, αφ' εαυτού, παράβαση του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο γ', της οδηγίας 2013/48.

β) Εκτιμήσεις σε περίπτωση που η έρευνα διενεργήθηκε στο αστυνομικό τμήμα

87. Αντιθέτως, δεν μπορεί να αποκλειστεί διαφορετική εκτίμηση αν η έρευνα είχε πραγματοποιηθεί ενώ ο ΑΒ στερούνταν την ελευθερία του, παραδείγματος χάριν, εάν η έρευνα αυτή είχε λάβει χώρα στο αστυνομικό τμήμα. Σε μια τέτοια περίπτωση, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι θα έπρεπε να παρασχεθεί στον ΑΒ το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο «χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση» για τον λόγο ότι η κατάστασή του θα ενέπιπτε στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο γ', της οδηγίας 2013/48. Το αιτούν δικαστήριο οφείλει, εφόσον παρίσταται ανάγκη, να λάβει υπόψη μια σειρά κριτηρίων, τα οποία εκθέτω εν συνεχεία, προκειμένου να προσδιορίσει κατά πόσον υφίσταται στην υπό κρίση υπόθεση «στέρηση της ελευθερίας» κατά την έννοια της εν λόγω διάταξης.

88. Κατά τη γνώμη μου, η νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την ερμηνεία του άρθρου 5, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ έχει ιδιαίτερη σημασία, δεδομένου ότι η διάταξη αυτή απαριθμεί εξαντλητικώς τους λόγους για τους οποίους ένα πρόσωπο μπορεί να στερηθεί την ελευθερία του. Διακηρύσσοντας το «δικαίωμα στην ελευθερία», δεν αναφέρεται σε απλούς περιορισμούς της

³⁴ Βλ. σημείο 30 των παρούσων προτάσεων.

³⁵ Απόφαση της 5ης Ιουνίου 2018, Kolev κ.λπ. (C-612/15, EU:C:2018:392, σκέψη 104).

ελεύθερης κυκλοφορίας, οι οποίοι εμπίπτουν στο άρθρο 2 του Πρωτοκόλλου αριθ. 4 της Σύμβασης για την Προάσπιση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών περί αναγνώρισεως ορισμένων δικαιωμάτων και ελευθεριών πλην αυτών που περιλαμβάνονται ήδη στη Σύμβαση και στο Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο αυτής, το οποίο υπογράφηκε στο Στρασβούργο στις 16 Σεπτεμβρίου 1963, αλλά αναφέρεται στη φυσική ελευθερία του προσώπου· η διάταξη αυτή αποσκοπεί στο να διασφαλίσει ότι ουδείς στερείται της φυσικής ελευθερίας αυθαίρετως³⁶. Σύμφωνα με το στοιχείο γ' της εν λόγω παραγράφου 1, τούτο ισχύει σε περίπτωση «σύλληψης» ή «κράτησης» του ενδιαφερομένου προκειμένου να οδηγηθεί ενώπιον της αρμόδιας δικαστικής αρχής, εφόσον υπάρχουν εύλογες υπόνοιες ότι διέπραξε αδίκημα. Η κατάσταση του ΑΒ φρονώ ότι εμπίπτει σε αυτή την περίπτωση, ανεξαρτήτως του γεγονότος ότι η επίμαχη διαδικασία αφορά μόνον ένα προκαταρκτικό στάδιο της ποινικής διαδικασίας, ήτοι την εκ των υστέρων έγκριση από τον δικαστή των μέτρων καταναγκασμού που ελήφθησαν εναντίον του. Σκοπός αυτών των μέτρων είναι ακριβώς η συγκέντρωση των απαραίτητων αποδεικτικών στοιχείων προκειμένου να κριθεί αν θα ασκηθεί ποινική δίωξη κατά του συγκεκριμένου προσώπου. Επομένως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η επίμαχη δικαστική διαδικασία εντάσσεται στο σύνολό της στην ποινική διαδικασία, οπότε το άρθρο 5, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ έχει εφαρμογή στην υπό κρίση υπόθεση.

89. Όσον αφορά την προμνημονευθείσα έννοια της «στέρησης της ελευθερίας», πρέπει να σημειωθεί ότι αυτή περιλαμβάνει τόσο μια *αντικειμενική πτυχή*, ήτοι τον κράτηση ενός προσώπου σε έναν συγκεκριμένο περιορισμένο χώρο για μη αμελητέο χρονικό διάστημα, όσο και μια *υποκειμενική πτυχή*, ήτοι το γεγονός ότι δεν έχει παράσχει εγκύρως τη συγκατάθεσή του για την κράτησή του³⁷. Μεταξύ των αντικειμενικών στοιχείων που πρέπει να ληφθούν υπόψη είναι η δυνατότητα αποχώρησης από τον τόπο κράτησης, η ένταση της επιτήρησης και του ελέγχου που ασκούνται στις κινήσεις του κρατούμενου, ο βαθμός απομόνωσής του και οι ευκαιρίες για κοινωνικές επαφές που του προσφέρονται³⁸. Το ΕΔΔΑ έχει κρίνει ότι είναι απαραίτητο να ληφθεί ως σημείο εκκίνησης η συγκεκριμένη κατάσταση του ατόμου και να ληφθεί υπόψη μια σειρά κριτηρίων όπως το είδος, η διάρκεια, τα αποτελέσματα και οι τρόποι εκτέλεσης του εν λόγω μέτρου³⁹. Κατά το ΕΔΔΑ, η διάκριση μεταξύ «στέρησης» και «περιορισμού» της ελευθερίας είναι μόνον διάκριση βαθμού ή έντασης και όχι φύσης ή ουσίας. Η κατάταξη στη μία ή στην άλλη από τις κατηγορίες αυτές είναι ενίοτε δυσχερής διότι, σε ορισμένες οριακές περιπτώσεις, πρόκειται καθαρά για θέμα εκτίμησης. Ωστόσο, είναι επιτακτική ανάγκη να γίνει μια επιλογή, δεδομένου ότι από αυτό εξαρτάται η εφαρμογή ή μη του άρθρου 5 της ΕΣΔΑ⁴⁰. Η ύπαρξη στοιχείου καταναγκασμού κατά την άσκηση των αστυνομικών εξουσιών ελέγχου και σωματικής έρευνας υποδηλώνει «στέρηση της ελευθερίας», παρά τον σύντομο χαρακτήρα των μέτρων αυτών⁴¹. Το γεγονός ότι ένα πρόσωπο δεν είναι δεμένο με χειροπέδες, φυλακισμένο ή σωματικά περιορισμένο με οποιονδήποτε άλλο τρόπο δεν είναι καθοριστικός παράγοντας για τον προσδιορισμό της ύπαρξης «στέρησης της ελευθερίας»⁴².

90. Κατά συνέπεια, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι υφίσταται «στέρηση της ελευθερίας» κατά την έννοια του άρθρου 5, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της ΕΣΔΑ όταν ο ενδιαφερόμενος στερήθηκε πλήρως κάθε ελευθερίας κίνησης, ακόμη και αν ο έλεγχος και η σωματική έρευνα στην οποία υποβλήθηκε ήταν βραχείας διάρκειας. Αρκεί το γεγονός ότι ο ενδιαφερόμενος υποχρεώθηκε να παραμείνει στο

³⁶ Απόφαση του ΕΔΔΑ της 23ης Απριλίου 2015, François κατά Γαλλίας (CE:ECHR:2015:0423JUD002669011, § 47).

³⁷ Απόφαση του ΕΔΔΑ της 17ης Ιανουαρίου 2012, Stanev κατά Βουλγαρίας (CE:ECHR:2012:0117JUD003676006, § 117).

³⁸ Απόφαση του ΕΔΔΑ της 16ης Ιουνίου 2005, Storck κατά Γερμανίας (CE:ECHR:2005:0616JUD006160300, § 73).

³⁹ Απόφαση του ΕΔΔΑ της 23ης Φεβρουαρίου 2017, De Tommaso κατά Ιταλίας (CE:ECHR:2017:0223JUD004339509, § 80).

⁴⁰ Απόφαση του ΕΔΔΑ της 9ης Απριλίου 2019, Tarak και Dere κατά Τουρκίας (CE:ECHR:2019:0409JUD007047212, § 53).

⁴¹ Απόφαση του ΕΔΔΑ της 21ης Ιουνίου 2011, Shimovolos κατά Ρωσίας (CE:ECHR:2011:0621JUD003019409, § 50).

⁴² Απόφαση του ΕΔΔΑ της 23ης Ιουλίου 2013, M.A. κατά Κύπρου (CE:ECHR:2013:0723JUD004187210, § 193).

σημείο όπου βρισκόταν και να υποβληθεί σε έρευνα⁴³ και το γεγονός ότι τυχόν άρνηση θα είχε ως αποτέλεσμα τη σύλληψη του, τη θέση υπό προσωρινή κράτηση ή/και την ποινική δίωξη⁴⁴. Η χρήση βίας από την αστυνομία αποτελεί καθοριστικό στοιχείο για έναν χαρακτηρισμό υπό την έννοια αυτή, ιδίως κατά τη μεταφορά του ενδιαφερομένου στο αστυνομικό τμήμα ή την κράτησή του στον εν λόγω χώρο⁴⁵. Το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η απαγόρευση εξόδου από το αστυνομικό τμήμα χωρίς άδεια είναι ενδεικτική στοιχείου εξαναγκασμού που ενδέχεται να πληροί τα κριτήρια του άρθρου 5, παράγραφος 1, στοιχείο γ', της ΕΣΔΑ⁴⁶.

γ) *Οι έλεγχοι στους οποίους πρέπει να προβεί το αιτούν δικαστήριο*

91. Ελλείπει ακριβέστερων στοιχείων στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως σχετικά με την κατάσταση του ΑΒ στο αστυνομικό τμήμα, κρίνεται απαραίτητο να ζητηθεί από το αιτούν δικαστήριο να προβεί στους αναγκαίους ελέγχους. Εκτιμώ ότι, αν διαπιστώσει ότι η σωματική έρευνα έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια καθ' οδόν ελέγχου σε περίπτωση όπως αυτή που περιγράφεται στο σημείο 84 των παρουσών προτάσεων, θα είναι σε θέση να αποκλείσει την προσβολή του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο που κατοχυρώνεται στο άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο γ', της οδηγίας 2013/48. Πράγματι, ελλείπει σημαντικού περιορισμού της ελευθερίας δράσης του ΑΒ, φρονώ ότι μια τέτοια κατάσταση δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως «στέρξη της ελευθερίας».

92. Αντιθέτως, το αιτούν δικαστήριο θα μπορεί, κατ' αρχήν, να διαπιστώσει προσβολή του εν λόγω δικαιώματος σε περίπτωση που η έρευνα έλαβε χώρα στο αστυνομικό τμήμα, υπό περιστάσεις που συνιστούν «στέρξη της ελευθερίας», σύμφωνα με τα κριτήρια που μνημονεύθηκαν στα προηγούμενα σημεία των παρουσών προτάσεων. Τούτου λεχθέντος, πρέπει να διευκρινιστεί ότι στη νομολογία του ΕΔΔΑ έχει αναγνωρισθεί από μακρού ότι, σε εξαιρετικές περιστάσεις, η νομική συνδρομή μπορεί να αναβληθεί ή να περιοριστεί προσωρινά. Εντούτοις, από τη νομολογία αυτή προκύπτει ότι, ακόμη και όταν επιτακτικοί λόγοι μπορούν κατ' εξαίρεση να δικαιολογήσουν την άρνηση πρόσβασης σε δικηγόρο, ένας τέτοιος περιορισμός –ανεξαρτήτως αιτιολόγησης– δεν πρέπει να θίγει αδικαιολόγητα τα δικαιώματα που απορρέουν από το άρθρο 6 της ΕΣΔΑ⁴⁷.

93. Το ΕΔΔΑ υπογράμμισε ότι κατ' αρχήν προσβάλλονται ανεπανόρθωτα τα δικαιώματα υπεράσπισης όταν ενοχοποιητικές δηλώσεις που γίνονται κατά τη διάρκεια εξέτασης από την αστυνομία χωρίς να είναι δυνατή η συνδρομή δικηγόρου χρησιμοποιούνται για τη θεμελίωση καταδίκης⁴⁸. Κατά συνέπεια, το αιτούν δικαστήριο θα πρέπει να διαπιστώσει εάν ήταν κατ' εξαίρεση δικαιολογημένος από επιτακτικούς λόγους ο περιορισμός του δικαιώματος πρόσβασης σε δικηγόρο, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη τις συνέπειες του περιορισμού αυτού για τον συνολικά δίκαιο χαρακτήρα της διαδικασίας. Για τους σκοπούς της παρούσας ανάλυσης, σημειώνεται ότι από το πραγματικό πλαίσιο, όπως προκύπτει από τη δικογραφία, δεν προκύπτει κανένας επιτακτικός λόγος ικανός να δικαιολογήσει την άρνηση παροχής νομικής συνδρομής.

⁴³ Απόφαση του ΕΔΔΑ της 11ης Οκτωβρίου 2016, Kasparov κατά Ρωσίας (CE:ECHR:2016:1011JUD005365907, § 46).

⁴⁴ Απόφαση του ΕΔΔΑ της 12ης Ιανουαρίου 2010, Gillan και Quinton κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:ECHR:2010:0112JUD000415805, § 57).

⁴⁵ Απόφαση του ΕΔΔΑ της 24ης Ιουνίου 2008, Foka κατά Τουρκίας (CE:ECHR:2008:0624JUD002894095, § 78).

⁴⁶ Απόφαση του ΕΔΔΑ της 26ης Ιουνίου 2014, Krupko κ.λπ. κατά Ρωσίας (CE:ECHR:2014:0626JUD002658707, § 36).

⁴⁷ Απόφαση του ΕΔΔΑ της 13ης Σεπτεμβρίου 2016, Ibrahim κ.λπ. κατά Ηνωμένου Βασιλείου (CE:ECHR:2016:0913JUD005054108, § 225).

⁴⁸ Απόφαση του ΕΔΔΑ της 12ης Μαΐου 2017, Simeonovi κατά Βουλγαρίας (CE:ECHR:2017:0512JUD002198004, § 116).

94. Τέλος, πρέπει να σημειωθεί χάριν πληρότητας ότι, στο μέτρο που μια διοικητική ή δικαστική πρακτική αντικατοπτρίζει κατά κανόνα την ισχύουσα εθνική νομοθεσία, εκτός αν πρόκειται για μεμονωμένη παράβαση του εθνικού δικαίου, τα συμπεράσματα στα οποία θα καταλήξει το αιτούν δικαστήριο από την εκ μέρους του εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών θα πρέπει επίσης να του παράσχουν τη δυνατότητα να διαπιστώσει αν το άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο γ', της οδηγίας 2013/48 αντιτίθεται στην επίμαχη εθνική ρύθμιση.

4. Απάντηση επί του τρίτου προδικαστικού ερωτήματος

95. Για τους προεκτεθέντες λόγους, στο τρίτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2013/48 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία παρέχει τη δυνατότητα διενέργειας σωματικής έρευνας και κατάσχεσης παράνομων αγαθών χωρίς ο ενδιαφερόμενος να έχει δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση στο πλαίσιο «εξέτασης» από την αστυνομία (γεγονός στο οποίο αναφέρεται το στοιχείο α' της εν λόγω παραγράφου) ή μετά από «στέρηση της ελευθερίας» (γεγονός στο οποίο αναφέρεται το στοιχείο γ'). Στο αιτούν δικαστήριο εναπόκειται να εκτιμήσει αν οι περιστάσεις της υπόθεσης της κύριας δίκης εμπίπτουν σε μία από τις δύο αυτές περιπτώσεις.

VI. Πρόταση

96. |Υπό το πρίσμα του συνόλου των ανωτέρω εκτιμήσεων, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα που υπέβαλε το Rayonen sad Lukovit (περιφερειακό δικαστήριο του Lukovit, Βουλγαρία) ως εξής:

- 1) Οι περιπτώσεις κατά τις οποίες επιβλήθηκαν μέτρα καταναγκασμού όπως σωματική έρευνα ή/και κατάσχεση στο πλαίσιο έρευνας κατά προσώπου για το οποίο υπάρχουν υπόνοιες τέλεσης ποινικού αδικήματος εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας 2012/13/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Μαΐου 2012, σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης στο πλαίσιο ποινικών διαδικασιών, και της οδηγίας 2013/48/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 22ας Οκτωβρίου 2013, σχετικά με το δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο στο πλαίσιο ποινικής διαδικασίας και διαδικασίας εκτέλεσης του ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης, καθώς και σχετικά με το δικαίωμα ενημέρωσης τρίτου προσώπου σε περίπτωση στέρησης της ελευθερίας του και με το δικαίωμα επικοινωνίας με τρίτα πρόσωπα και με προξενικές αρχές κατά τη διάρκεια της στέρησης της ελευθερίας.
- 2) Η έννοια του «υπόπτου» κατά τις οδηγίες 2012/13 και 2013/48 αποτελεί αυτοτελή έννοια του δικαίου της Ένωσης. Πρόσωπο για το οποίο υπάρχουν εν τοις πράγμασι υπόνοιες τέλεσης ποινικού αδικήματος έχει την ιδιότητα του «υπόπτου» κατά την έννοια των οδηγιών αυτών, παρά το γεγονός ότι στο εθνικό δίκαιο δεν υφίσταται η συγκεκριμένη δικονομική ιδιότητα και δεν παρέχονται στο πρόσωπο για το οποίο υπάρχουν υπόνοιες προβλεπόμενα τα δικαιώματα. Οι εν λόγω οδηγίες αντιτίθενται σε εθνική νομοθεσία και πρακτική βάσει των οποίων τα δικαιώματα υπεράσπισης γεννώνται μόνον από τη στιγμή κατά την οποία ο ενδιαφερόμενος αποκτά με επίσημη πράξη την ιδιότητα του «κατηγορουμένου», η δε πράξη αυτή αποτελεί προϋπόθεση για την εφαρμογή των δικαιωμάτων και δικονομικών εγγυήσεων που προβλέπονται από το εθνικό δίκαιο, διαφυλασσομένης πλήρως της διακριτικής ευχέρειας της επιφορτισμένης με την έρευνα αρχής, η οποία δεν υποχρεούται να ενημερώσει τον εν τοις πράγμασι ύποπτο για τις υπόνοιες που υφίστανται εις βάρος του το συντομότερο δυνατόν.

- 3) Το δίκαιο της Ένωσης, και ιδίως η αρχή της αποτελεσματικότητας, δεν απαγορεύει σε κράτος μέλος να περιορίζει τον δικαστικό έλεγχο των μέτρων καταναγκασμού που επιβάλλονται για τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων στην τυπική νομιμότητά τους εάν, στη συνέχεια, στο πλαίσιο της ποινικής δίκης, ο δικαστής της ουσίας είναι σε θέση να ελέγξει ότι διασφαλίστηκαν τα δικαιώματα του ενδιαφερομένου που απορρέουν από τις οδηγίες 2012/13 και 2013/48, ερμηνευόμενα υπό το πρίσμα των άρθρων 47 και 48 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- 4) Το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2013/48 αντιτίθεται σε εθνική ρύθμιση η οποία παρέχει τη δυνατότητα διενέργειας σωματικής έρευνας και κατάσχεσης παράνομων αγαθών χωρίς ο ενδιαφερόμενος να έχει δικαίωμα πρόσβασης σε δικηγόρο, χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση, στο πλαίσιο εξέτασης από την αστυνομία ή μετά από στέρηση της ελευθερίας. Εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει αν οι περιστάσεις της υπόθεσης της κύριας δίκης εμπίπτουν σε μία από τις δύο αυτές περιπτώσεις.